

Afet ve Acil Durumlarda Gönüllülüğü Etkileyen Sosyal Psikolojik Değişkenler

İlknur Tayınmak¹

Öz

Afet ve acil durumlar, bireylerin ve toplumların fiziksel sağlığını ve psikolojik iyilik halini olumsuz etkileyen durumlardır. Afet ve acil durumlara müdahale, resmi kurum ve kuruluşlara bağlı personeller tarafından yürütüldüğü gibi gönüllüler de bu sürecin önemli bir parçasıdır. Gönüllüler afet öncesi, afet sırası ve sonrasında insan kaynağı, materyal ihtiyaçların temini ve dağıtımı, sosyal ve psikolojik destek sağlamada aktif bir rol üstlenmektedir. Bu makalede genelde gönüllülüğü, spesifik olarak ise afet ve acil durumlarda gönüllülüğü etkileyen sosyal psikolojik değişkenleri ele almak amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda sosyal kimlik, topluluk hissi, birlik ve dayanışma, sosyal adalet, sosyal eşitlik, empati, sosyalleşme ihtiyacı, benlik saygısı, bireysel gelişim kavramları ve kuramları ele alınmıştır. Bu kavramlar ve kuramlar, gönüllülük motivasyonunu etkileme potansiyeli çerçevesinde incelenmiş ve çeşitli araştırma bulguları sunulmuştur. Bu bağlamda "gönüllü kimliği"nin, Sivil Toplum Kuruluşu veya aynı topluluğun üyesi olma duygusunun, birlik ve dayanışma temelli destek motivasyonlarının gönüllülüğü artırıcı etkisi ele alınmıştır. Bunun yanı sıra yürütülen araştırmalar, bireylerin sosyal eşitlik ve adalet istencinin ve empati duygusunun da gönüllülikle yakın ilişkili olduğunu göstermektedir. Gönüllülük aynı zamanda bireylerin benlik saygısını ve kişisel gelişim duygularını artırmaya yarayan bir deneyim sunmaktadır. Son olarak bu kuram ve kavramlardan yararlanarak afet ve acil durumlarda gönüllülük motivasyonunu artırmaya dair öneriler sunulmuştur. Bu kapsamda eğitim sisteminde hak, eşitlik ve adalet, birlik ve dayanışma kavramlarına daha fazla yer verilmesi, bireylerin gönüllülük faaliyetlerinin desteklenerek kişisel gelişim duygularının beslenmesi ve empati becerisinin artırılması için çalışmalar yürütülmesi önerilmiştir. Bu derleme makalenin, Türkçe alan yazındaki eksikliği gidermenin yanı sıra afetlerde gönüllülüğü arttırmak için çeşitli çözüm yolları sunması açısından araştırma ve uygulamalara katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Afet ve Acil Durum, Dayanışma, Empati, Gönüllülük, Sosyal Kimlik, Sosyal Psikoloji

Social Psychological Variables Affecting Volunteering in Disaster and Emergencies

Abstract

Disasters and emergencies are situations that negatively affect the physical health as well as the psychological well-being of individuals and societies. Response to disasters and emergencies is carried out by the personnel of official institutions and organizations, and volunteers are also an important part of this process. Volunteers participate actively in many activities, such as human resources, supply and distribution of material needs, and providing social and psychological support before, during and after disasters. When the Turkish literature is examined, it is seen that there is a very limited number of studies on psychological variables affecting volunteer motivation. This article aims to address the social

¹ Arş. Gör, Psikoloji Bölümü, Edebiyat Fakültesi, Karabük Üniversitesi, Karabük
e-posta/ e-mail: ilknurtayinmak@karabuk.edu.tr ORCID No: 0000-0003-1120-8950

psychological variables affecting volunteering in general and volunteering in disaster and emergency situations in particular and to present them holistically. For this purpose, the concepts and theories of social identity, sense of community, unity and solidarity, social justice, social equality, empathy, need for socialization, self-esteem, and individual development are discussed. These concepts and theories were examined regarding their potential to influence volunteering motivation and various research findings were presented. In this context, the effect of "volunteer identity", the feeling of being a member of a Civil Society Organization or the same community, and the motivations for support based on unity and solidarity in volunteering are discussed. In addition, research shows that individuals' desire for social equality and justice and their sense of empathy are closely related to volunteering. Volunteering also offers an experience that helps individuals increase their self-esteem and personal growth. These concepts are examined in terms of their potential to influence motivation to volunteer, and various research findings are presented. Finally, possible ways to increase volunteer motivation in disasters and emergencies are discussed using these theories and concepts. In this context, it is suggested that the concepts of rights, equality and justice, unity and solidarity should be given more space in the education system, and studies should be carried out to support individuals' volunteering activities to nurture their sense of personal development and increase their empathy skills. This review article can contribute to research and practice in providing various solutions to increase volunteerism in disasters and fill the gap in the Turkish literature.

Keywords: Disaster And Emergencies, Empathy, Social Identity, Social Psychology, Solidarity, Volunteering

1. GİRİŞ

Türkiye’de ve dünyanın diğer bölgelerinde her yıl çeşitli afetler meydana gelmekte ve bu afetler, bireylerin fiziksel bütünlüğünü ve sağlığını tehdit etmesinin yanı sıra psikolojik ve sosyal olarak birçok yıkıcı etkiye sahip olmaktadır (Shaluf vd., 2003). Afetler meydana geldikten kısa bir süre sonra resmi kurum ve kuruluşlar tarafından görevlendirilen insanların yanı sıra birçok gönüllü birey de afet sahasına gitmekte ve ihtiyaç duyan insanlara özveriyle destek olmaktadır. Örneğin; 6 Şubat 2023 tarihinde Kahramanmaraş’ta meydana gelen ve 11 ili etkileyen depremlerin ardından gerek bireysel düzeyde gerekse Sivil Toplum Kuruluşlarına (STK) bağlı olarak binlerce gönüllü, depremden etkilenen bireylerin ihtiyaçlarına karşılık vermiştir (örn., Türk Psikologlar Derneği, Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı gönüllüleri). Bireylerin herhangi bir dışsal kaynak beklentisi olmadan (para, ödül gibi) gösterdikleri bu çabanın nedenleri nedir? İnsanlar neden gönüllü olmak istemektedir? Afetlerde gönüllülük motivasyonunu arttırmak için neler yapılabilir? Bu makalede gönüllülerin afetlerde gösterdikleri birlik ve dayanışmayı etkileyen, gönüllü çalışmalarını motive eden olası sosyal psikolojik değişkenleri incelemek ve bu bağlamda yukarıdaki sorulara yanıt aramak amaçlanmıştır.

Mevcut çalışmada bu amaçları gerçekleştirmek için öncelikle gönüllüğün ne olduğu, kapsamı ve bireysel ve toplumsal yararlarına değinilecektir. Daha sonra ayrı bir temel başlık çerçevesinde gönüllülikle ilişkili sosyal psikolojik bazı kavram ve kuramlar ele alınacaktır. Bu bağlamda sosyal kimlik, topluluk aidiyeti hissi, ahlaki değerler, empatik eğilim düzeyi, birlik ve dayanışma duyguları ve kişisel gelişim arzusu gibi bazı bireysel faktörlerin, afet ve acil durumlarda gönüllüğü nasıl etkileyebileceğine dair araştırma bulguları sunulacaktır. Son olarak afet ve acil durumlarda gönüllü faaliyetleri artırmak için bu teorik bilgilerden nasıl yararlanılabileceğine dair bazı öneriler tartışılacaktır. Bu makalenin, afet ve acil durumlar öncesi, anı ve sonrasında yürütülen gönüllülük faaliyetlerine katkı sunabilecek teorik bilgiler ve pratik öneriler sunarak gönüllülük çalışmalarına katkı sağlayacağı öngörülmektedir.

1.1. Çalışmanın Amacı ve Önemi

Gönüllülük, bireysel ve toplumsal düzeyde fayda sağlayan önemli bir davranış türüdür. Bu bağlamda gönüllü faaliyetlerin nedenlerine ve sonuçlarına ilişkin oldukça fazla sayıda araştırma yürütülmektedir (örn., Nichol vd., 2024; Tsai vd., 2024). Bireylerin gönüllü faaliyetlere ilişkin bilgi sahibi olma düzeyi, çevrenin rol model olması ve teşviki, toplumun ekonomik, politik, sosyokültürel özellikleri, sosyalleşme, yeni beceriler kazanma ve inandığı değerlere göre hareket

etme, bireylerin gönüllülük faaliyetlerine katılımını etkileyen faktörlerden bazılarıdır (Aslan, 2021; Kaya, 2013). Bu makalede ise temelde gönüllülüğe ve özelde ise afetlerde gönüllülüğe etki etme potansiyeli olan bazı sosyal psikolojik değişkenler incelenecektir. Bu kapsamda sosyal kimlik, topluluk hissi, sosyal sorumluluk duygusu, ahlaki ilkeler, empati, birlik ve dayanışma duygusu ve bireysel olarak motive edici faktörler (benlik saygısı, kişisel gelişim arzusu gibi) ele alınacaktır.

Mevcut çalışmada, afetlerde gönüllü olma motivasyonuna dair psikolojik temelli teorik bilgileri ve bu kapsamda yürütülen araştırma bulgularını sunmak ve bu kuramsal temellerden ve araştırmalardan yola çıkarak gönüllülüğü arttırmaya yönelik çeşitli önerilerde bulunmak amaçlanmaktadır. Türkçe alan yazında çoğunlukla afetlerde gönüllülük; afet yönetimi (örn., Aydemir, 2021), afet risk algısı (örn., Doğru, 2024), sosyo-demografik faktörler (örn., Çalışır, 2023) çerçevesinde ele alınmıştır. Literatürde kolektif davranışların sosyal psikolojik çerçeveden ele alındığı araştırmaların (örn., Kaya ve Mamatoğlu, 2017) yürütüldüğü görülmektedir. Ancak bir kolektif davranış türü olarak afetlerde gönüllülüğü ve bu gönüllülüğü etkileyen sosyal psikolojik değişkenleri inceleyen çalışma sayısının görece sınırlı olduğu görülmektedir (örn., Tekin vd., 2021). Bu çalışmada, gönüllülük sosyal psikoloji bakış açısıyla ele alınarak gönüllülük motivasyonuna dair görece az çalışılan kavramlar bir arada sunulacaktır. Afet ve acil durumların sıklıkla yaşandığı ve bu kapsamda gönüllülük faaliyetlerine yoğun ihtiyaç duyulan Türkiye’de gönüllülük motivasyonlarının daha derinlemesine incelenmesinin önem arz ettiği düşünülmektedir. Bu çalışmanın, afet gönüllülüğüyle ilgilenen araştırmacılara katkı sunacağı öngörülmektedir.

2. YÖNTEM

Bu derleme makalede, afet ve acil durumlarda gönüllülük motivasyonu ile ilişkili sosyal psikolojik değişkenlerin neler olduğunu ve bu kapsamda yürütülen araştırmaları sunmak ve bu teorik bilgilere dayanarak pratik önerilerde bulunmak amaçlanmıştır. Bu amaçla, genel hatlarıyla sosyal psikoloji bakış açısından afetlerde gönüllülükle ilgili kapsayıcı bir çerçeve oluşturmak için olabildiğince fazla sayıda kavram ve çalışma incelenmiş, bu doğrultuda dahil etme kriterleri geniş tutulmuştur. Çalışma kapsamında Web of Science, TR DİZİN, Dergipark, SCOPUS, YÖKTEZ veri tabanları Kasım 2023-Nisan 2024 olmak üzere 5 aylık bir zaman diliminde taranmıştır. Veri tabanlarında, “afet (disaster)”, “acil durum (emergency)”, “gönüllülük (volunteering)”, “gönüllülük motivasyonu (volunteering motivation)”, “psikoloji (psychology)”, “sosyal psikoloji (social psychology)”, “sosyal kimlik (social identity)”, “topluluk hissi (community sense)”, “dayanışma (solidarity)”, “iyi oluş (well-being)”, “ahlak (morality)”, “sosyal adalet (social justice)”, “sosyal eşitlik (social equality)”, “benlik saygısı (self-esteem)”, “empati (empathy)”, “deneyim (experience)”, “kolektif davranış (collective behaviour)” anahtar kelimeleri çerçevesinde tarama yapılmıştır. Bu araştırma kapsamında incelenen çalışmaların; nitel veya nicel araştırma yöntemlerini kullanması, yetişkin örneklemini içermesi, 1990-2024 yılları arasında yürütülmesi, dahil etme kriterleri olarak uygulanmıştır. Bu kriterleri karşılayan çalışma bulguları incelenmiş ve aşağıda sunulmuştur.

3. GÖNÜLLÜLÜK

Gönüllülük, farklı kaynaklarda farklı tanımlamalarla yer almaktadır. En temel anlamıyla gönüllülük, herhangi bir maddi çıkar beklemezsizin bireylerin kendi isteğiyle toplumsal faydaya hizmet eden faaliyetlerde bulunmalarını ifade etmektedir (Yönten Balaban ve İnce Çoban, 2015). Bir başka tanımlamaya göre, bireyin bir kişiye, gruba veya amaca fayda sağlamak amacıyla özgür iradesiyle ve bir maddi çıkarı olmaksızın yaptığı prososyal davranışları kapsamaktadır (Penner, 2004; Measham ve Barnet, 2008). Kaya (2013) tarafından ise , toplumun tamamını veya bir

kesimini ilgilendiren sorunlarını, maddi kazanç beklentisi olmadan çözüme kavuşturma inisiyatifini alma iradesi olarak tanımlanmaktadır. Birleşmiş Milletler Gönüllüleri (2011) tarafından yayınlanan *Dünyada Gönüllülüğün Durumu Raporu*'nda *"...gönüllülüğün ifade biçimleri kültürden kültüre ve dilden dile değişiklik gösterse de gönüllülüğü güdüleyen değerler ortak ve evrenseldir: Özgür iradeyle ve dayanışma ruhu içinde, herhangi bir maddi karşılık beklemezsiniz kamu yararına katkıda bulunma arzusudur"* Gönüllülük tanımlamaları arasında farklılıklar olsa da esas olarak gönüllü davranışların, toplum yararına yürütülen, maddi karşılık beklentisi olmayan ve bireyin kendi arzusuyla gerçekleştirdiği davranışlar olduğu vurgusu görülmektedir.

3.1.Gönüllülüğün Kapsamı

Gönüllülük, bir kurum ve kuruluşa bağlı olarak yapılabileceği gibi bağımsız bir şekilde de yürütülebilmektedir ve hayatın her alanında karşımıza çıkmaktadır. Açlık ve yoksullukla mücadele etme, eğitim hizmetlerini geliştirme, iklim değişikliği ve küresel ısınmayla başa çıkma, ayrımcılığı azaltmaya çalışma, şiddetle mücadele etme, afet riskini azaltma çabalarının her biri bu kapsama girmektedir (Birleşmiş Milletler Gönüllüleri, 2011; Kaya, 2013). İnsanlar yerel ve bölgesel sorunların yanı sıra küresel sorunlarla mücadele etme noktasında da gönüllü faaliyetlere destek vermekte ve küresel bilinç sağlanması adına çalışmalar yürütmektedirler (Ay, 2021). Günümüz küresel dünyasında, toplumların ve dünyanın nüfusu göz önüne alındığında ülkelerin resmi kaynaklarının sorunların çözümünde tek başına rol alması pek mümkün görünmemektedir. Küreselleşen dünyada iletişim ve ulaşım ağının genişlemesi, bireylerin yürüttükleri faaliyetlerin dünyanın diğer bölgelerindeki insanları etkilemesi (örn., küresel ısınma, savaşlar, göçler), bireylerin "insan kimliğini" belirginleştirmekte ve meydana gelen sorunların çözümünde kolektif hareket edilmesine katkı sunabilmektedir.

3.2.Gönüllülüğün Bireysel ve Toplumsal Faydaları

Toplumsal fayda amacı güden gönüllü faaliyetlerin hem bireysel hem de toplumsal düzeyde katkıları mevcuttur. Örneğin; Anne Çocuk Eğitim Vakfı (URL 1), 29 yıldır ihtiyaç duyan çocuklar, ebeveynler ve genç kadınlar için bilim temelli eğitim programları geliştiren ve uygulayan bir STK olarak hizmet vermektedir. Türkiye Down Sendromu Derneği (URL 2) tarafından her yıl aileleri ve uzmanları güçlendirme, Down Sendromlu kişileri güçlendirme ve toplumun engellilik algısını geliştirmeye yönelik faaliyetler yürütülmektedir. Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (URL 3), 190'dan fazla ülkede çocuk haklarını korumak ve geliştirmek için faaliyet yürüten uluslararası bir kuruluştur. Tüm bu kurum ve kuruluşlar bünyesinde faaliyet yürüten yüz binlerce gönüllü bulunmakta, bir maddi çıkar beklentisi olmadan faaliyet alanları bünyesinde bireylerin ve toplumun iyilik haline katkı sunmaktadırlar. Toplumun ve diğer bireylerin iyilik haline katkı sunmanın yanı sıra gönüllülük, bireyin kendi iyilik halini de olumlu yönde etkilemektedir. Yürütülen araştırmalar (örn., Brown vd., 2012; Jongenelis vd., 2022) gönüllülük ile iyi oluş arasında anlamlı pozitif ilişki olduğunu göstermişlerdir. Prososyal davranışlarla iyi oluş arasındaki ilişkiyi inceleyen bir meta analiz çalışmasına göre; gönüllülüğün de dahil olduğu prososyal davranışlar ile fiziksel sağlık ve psikolojik sağlık arasında anlamlı yakın ilişkiler mevcuttur (Hui vd., 2020). Kısacası gönüllülük, bireysel, toplumsal ve küresel düzeyde fayda sağlayan bir davranış türüdür.

Toplum yararına davranışları içeren gönüllü faaliyetler, afet öncesi, afet sırası ve afet sonrasında oldukça etkin bir biçimde yarar sağlamaktadır. Afet öncesinde hazır oluş ve afetlerin yıkıcılığını en aza indirmek için yürütülen önleme ve müdahale çalışmalarına katkı, afet meydana geldikten sonra arama-kurtarma çalışmaları, materyal desteğin temini ve dağıtımı, afetten etkilenen bireylerin ihtiyaçlarına karşılık verme, afetlerin üzerinden belli bir zaman geçtikten sonra afet sahasında yürütülecek faaliyetlere (maddi ihtiyaçların temini ve dağıtımı, eğitim faaliyetleri, psikososyal destek faaliyetleri gibi) katkı sunma, afetlerde gönüllülerin sunduğu desteklerden birkaçıdır. Afet yönetimi çerçevesinde 4 evreden söz etmek mümkündür; zarar azaltma evresi, hazırlık evresi, müdahale evresi ve iyileştirme evresi (Doğru, 2020). Bu aşamaların her birinde gönüllüler, gerek resmi kurumlara (örn., AFAD gönüllüsü) gerek bir STK'ya bağlı olarak veya

bağımsız bir şekilde aktif bir rol almaktadır. Bir kuruma bağlı veya bağımsız olsun gönüllülük, görüldüğü üzere bu faaliyetlerden yararlanan birey ve toplumlara katkı sunmasının yanı sıra bireylerin kendi iyi oluşlarını da desteklemektedir.

4. GÖNÜLLÜLÜKLE İLİŞKİLİ SOSYAL PSİKOLOJİK DEĞİŞKENLER

Bu başlık altında gönüllülüğü başlatan ve sürdüren motivasyon kaynaklarına ilişkin sosyal psikoloji temelli teorik bilgiler sunulmuştur. Sosyal psikoloji, en genel anlamıyla birey ve toplum etkileşimini inceleyen bir bilim dalıdır (Kağıtçıbaşı, 2013). Bu tanıma dayanarak bireyin sosyallik çerçevesindeki her duygu, düşünce ve davranışının sosyal psikolojinin inceleme konusu olduğunu söylemek mümkündür. Afet ve acil durumlarda gönüllülük, bireylerin toplumsal düzeydeki davranışlarından biridir. Bu makalede sosyal kimlik, empati, ahlaki değer ve inançlar, birlik ve dayanışma duygularının yanı sıra benlik algısı ve sunumu çerçevesinde ben yönelimli motivasyon kaynakları, afetlerde gönüllük çerçevesinde sosyal psikolojik bakış açısıyla incelenmiştir. Aşağıda bu kavramların her birine dair açıklama yapılmış, ardından bu kavramların gönüllülikle ilişkisine dair yürütülen araştırmalardan örnekler sunulmuştur. Bu başlık çerçevesinde sunulan teorik/kuramsal bilgilerin nasıl uygulamaya dönüşebileceği ise ayrı bir temel başlık altında tartışılacaktır.

4.1. Empati

Kişiler arası iletişim ve ilişkilerde önemli bir yere sahip olan empati, araştırmacılar tarafından farklı şekillerde ele alınmasına ve tanımlanmasına rağmen en genel anlamıyla *"bir kişinin kendisini bir başkasının yerine koyabilmesi ve onun duygu, düşünce ve davranışlarını anlayabilmesini"* ifade etmektedir (Basch, 1983). Alan yazında empatinin, bilişsel ve duygusal olmak üzere iki alt boyutunun olduğu; bireylerin karşıdaki insanın durumunu bilişsel olarak algılayıp buna duygusal tepkiler verdiği belirtilmektedir (Ersoy ve Köşger, 2016). Affetme (örn., Topuz, 2022), ayrımcılık (örn., Albuja vd., 2023; Can Gür ve Yılmaz, 2020), saldırganlık (örn., Spataro vd., 2020) gibi birçok davranışla ilişkili olan empatik eğilim ve becerinin, prososyal, özgeci ve dolayısıyla gönüllü davranışlarla da yakın ilişkisi mevcuttur.

Gönüllü davranış, bireylerin bir maddi çıkar beklentisi olmadan diğerlerinin iyilik halini arttırmaya yönelik davranışlarını kapsamaktadır. Bu çerçevede bireylerin empatik eğilimi ve becerisi arttıkça, yani karşıdaki insanların durumuna ilişkin bilişsel ve duygusal tepkiler verme becerisi arttıkça, diğer bireylerin iyilik haline katkı sunma motivasyonunun da artması olasıdır. Bu kapsamda geliştirilen Empati-Özgecilik Hipotezine (Batson vd., 1991) göre empati, empatik duyguların yöneldiği kişiye faydalı olmak için özgeci davranışların ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır. Nitekim yürütülen araştırmalar, empati ile prososyal davranış, özgeci motivasyon ve gönüllülük arasında anlamlı pozitif ilişkiler olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda yürütülen bir çalışmada bir dernek bünyesinde 4-6 aylık süre zarfında gönüllü faaliyetler yürüten bireylerin empatik eğilimleri, perspektif alma seviyeleri, gönüllülüğe bağlılık düzeyleri ve prososyal davranışları arasında anlamlı ilişkiler olduğu bulgulanmıştır (Veludo-de-Oliveira vd., 2015). Bir başka çalışmada duygusal ve bilişsel empati düzeyinin, gönüllülüğü anlamlı ve pozitif olarak yordadığı belirlenmiştir (Chung vd., 2021). Juhl ve diğerlerinin (2019) yürüttükleri çalışmada katılımcıların duygusal empati düzeyleri ile bir derneğe bağış yapma seviyeleri arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki olduğu saptanmıştır. Prososyal davranışlar ve empati arasındaki ilişkilerin incelendiği bir diğer araştırmada, çalışmaya katılım sağlayan genç yetişkin bireylerin empatik eğiliminin, acil durumlara yönelik prososyal eğilim ve özgeci eğilimleri anlamlı bir şekilde etkilediği bulunmuştur (Davis vd., 2019). Acar ve diğerleri (2023) tarafından prososyal, antisosyal davranışlar ve empatik eğilimin incelendiği diğer bir araştırmada katılımcıların empatik eğilimleri arttıkça prososyal davranış düzeylerinin arttığı ve antisosyal davranış seviyelerinin ise azaldığı belirlenmiştir.

Gönüllülük motivasyonu ile yakından ilişkili bir değişken olan bilişsel ve duygusal empatik eğilim ve becerilerinin, afet ve acil durumlar bağlamında da etkili olduğuna dair çalışmalar mevcuttur. Bu kapsamda yürütülen bir araştırmada Çin’de meydana gelen selin ardından sosyal medyadaki paylaşımlar ve insanların afete ilişkin davranışları değerlendirilmiştir. Bu çalışmada empatinin, diğer bazı bileşenlerle birlikte (duygular, normlar gibi) gönüllülük motivasyonunu ve afet yardım davranışlarını etkilediği belirtilmiştir (Gunessee vd., 2018). Marjanovic ve diğerleri (2012) tarafından katılımcılara, deprem ve kasırgadan etkilenen insanlara dair sorular yöneltilmiş ve bireylerin yardım davranışını etkileyen değişkenler incelenmiştir. Bu araştırmada, afetin sorumluluğunu insan eylemlerine atfeden empati düzeyi yüksek bireylerin yardım davranışı motivasyonlarının yüksek olduğu saptanmıştır. Bu bağlamda yürütülen bir diğer araştırmada olumsuz gruplar arası ilişki deneyimi olan veya bir afeti deneyimleyen bireylerin, bu deneyimlerinin diğerlerine yardım düzeyini etkileyip etkilemediği incelenmiştir. Bu araştırmada afet veya olumsuz gruplar arası deneyimin, bireylerin empati düzeyleri aracılığıyla afetlerdeki yardım davranışını ve uzun süreli gönüllü faaliyetleri etkilediği bulgulanmıştır (Vollhardt ve Staub, 2011).

Afet ve acil durumlarda gönüllülük motivasyonunun empatiyle ilişkisine dair daha spesifik bir örnek, bu ilişkinin anlaşılmasını kolaylaştırabilir. 2011 yılında Japonya’da meydana gelen deprem ve tsunami sonrasında bir milyondan fazla gönüllünün, afetten etkilenenlere destek verdiği belirlenmiştir (Daimon ve Atsumi, 2018). Bu afette gönüllü olarak destek verenlerin motivasyonu ile ilgili yürütülen araştırmalar (örn., Yamamoto vd., 2015), empatinin önemini göstermiştir. Bu kapsamda Daimon ve Atsumi (2018) tarafından yapılan bir araştırmada, Japonya’da 1995 yılında meydana gelen depremden etkilenenlerin, 2011 yılında yaşanan afette gönüllü olmaya daha istekli oldukları, daha önce yaşanan deneyimin empatik duyguları harekete geçirdiği belirlenmiştir. 1995 ve 2011 yıllarında Japonya’da meydana gelen iki büyük afet arasında geçen sürede afet gönüllülüğünün gelişim ve değişimini inceleyen araştırmacılar, Japon toplumunun empati ve topluluk temelli değerleri ön plana çıkaran yaklaşımının, afet gönüllülüğünde ve afetlere hazır oluştaki önemli bir faktör olduğunu ifade etmiştir (Atsumi ve Goltz, 2014).

Bu başlık altında sunulan araştırma bulgularından anlaşılacağı üzere empatik eğilim ve beceri, diğer insanlara yardım etme motivasyonumuz üzerinde etkili olan değişkenlerden biridir. Bu bağlamda empatik eğilimin yüksekliği, afet ve acil durum anında ve sonrasında bireylerin gönüllü davranışlarda bulunmasını artıran faktörlerden biri olduğu söylenebilir. Gönüllülükle ilişkili değişkenlerden bir diğeri ise birlik ve dayanışma duyguları içerisinde hareket etmektir ve bu kavramlar aşağıda ayrı bir başlık altında daha detaylı bir şekilde incelenecektir.

4.2. Birlik ve Dayanışma Duyguları

Topluluklar halinde yaşayan insanlar, geçmişten günümüze birlik ve dayanışma halinde varlığını sürdürmüş, ihtiyaç durumunda destek alarak ve destek vererek çeşitli zorlukların üstesinden gelmişlerdir. Bu birlik ve dayanışma duygusu, bireylerin afet ve acil durumlardan etkilenen insanlara destek olma motivasyonunu etkileyebilen olası faktörlerdendir. Kavramsal açıdan incelendiğinde *dayanışma* (solidarity), avantajlı grup üyelerinin dezavantajlı grubun durumunu ve statüsünü geliştirmek amacıyla destekleyici eylemlerde bulunmasını ifade etmektedir (Louis vd., 2019). Erkeklerin, kadın hak ve özgürlüklerini geliştirmek için çeşitli faaliyetlerde bulunmaları; heteroseksüellerin LGBTQ+ bireylere yönelik önyargı ve ayrımcılıkla mücadele etmesi; sosyoekonomik durumu görece iyi olanların, yoksullukla başa çıkmaya yönelik eylemlerde bulunması; yerel halkın, göçmenlerin iyilik halini arttırmaya yönelik çalışmalarının her biri dayanışma kavramı çerçevesinde değerlendirilebilir. *Birlik* (unity) ise avantajlı grup üyelerinin, dezavantajlı grup üyeleriyle birlik duygusu içerisinde ve ortak bir kimliği paylaşma hissiyle hareket ederek yürüttükleri faaliyetleri ifade eden bir kavramdır (Louis vd., 2019). Sosyal adalet, eşitlik gibi değerlerin benimsenmesiyle yakından ilişkili olan bu kavramlar, kolektif davranışların gerçekleşmesinin altında yatan önemli dinamikler olarak karşımıza çıkmaktadır (Louis vd., 2019).

Yürütülen araştırmalar birlik ve dayanışmanın, kolektif davranışların başlaması ve sürdürülmesinde önemli bir motivasyon kaynağı olduğunu göstermektedir. Bu kapsamda genç yetişkinlerde dış gruba yardım, kolektif eylemler ve politik aktivizm değişkenlerinin incelendiği bir araştırmadan elde edilen bulgular, genç yetişkinlerin göçmenlerle küresel birlik duygusuyla birlikte kültürel değişimi destekleme düzeylerinin arttığını göstermektedir (Taylor ve McKeown, 2021). Birlik ve dayanışma temelli kolektif davranışların incelendiği bir araştırmada, dayanışma temelli düşüncelerin, ırksal adaletsizliğe yönelik kolektif eylem niyetiyle anlamlı ilişkisi olduğu bulgulanmıştır (Adra vd., 2020). Kutlaca ve diğerleri (2022) tarafından katılımcıların hem avantajlı hem de dezavantajlı grup üyelerinin cinsiyetçiliğe ve ırkçılığa yönelik kolektif eylemlerinin (protesto) incelendiği çalışmada, avantajlı grubun eylemlere katılımının (dayanışmanın), eylemlerin nedenlerini içselleştirme ve özdeşim düzeyini arttırdığı ve böylece sosyal hareketlerin başarısını kolaylaştırdığı belirtilmiştir.

Afet ve acil durumlara ilişkin gönüllü davranışların birlik ve dayanışma duyguları temelinde ele alındığı araştırmalar da mevcuttur. Örneğin; bu bağlamda yapılan bir araştırmada farklı ülkelerden katılım sağlayan bireylerin, Covid-19 pandemi sürecindeki özgeci davranışlarına ilişkin veri toplanmış ve içerik analizi yöntemiyle analiz edilmiştir. Bu araştırma sonucunda dayanışma motivasyonunun, bireylerin prososyal ve özgeci davranışlarının altında yatan sebeplerden biri olduğu belirlenmiştir (Tekin vd., 2021). Tekin ve Drury (2023) tarafından Grenfell Kulesi Yangını çerçevesinde yürütülen araştırmada, yangından sonra adalet arayışı çerçevesindeki kampanyalara destek veren gönüllülerin motivasyonları incelenmiş ve birlik ve dayanışma duygularının bu süreçteki motivasyon kaynaklarından olduğu saptanmıştır.

Yukarıdaki çalışma bulgularından anlaşılacağı üzere birlik ve dayanışma, gönüllüğü de kapsayan prososyal ve kolektif davranışlarla ilişki içerisindedir. Ancak literatürde birlik ve dayanışmanın kolektif davranışlarla ilişkisini ele alan nitel ve nicel araştırmaların görece fazla sayıda olmadığı görülmüştür (örn., Adra vd., 2020). Afet, acil durum ve gönüllük bağlamında ise birlik ve dayanışma duygularını ele alan sınırlı sayıda araştırmaya (örn., Tekin vd., 2021; Tekin ve Drury, 2023) rastlanmıştır. Bunun nedenlerinden biri birlik ve dayanışmanın, kavramsallaştırılması ve ölçülmesi noktasındaki zorluklar olabilir. Bir diğer neden ise bu değişkenlerin, diğer değişkenlerden (sosyal sorumluluk, sosyal kimlik, topluluk hissi gibi) bağımsız olarak ele alınmasının güç olması olabilir. Sebebi ne olursa olsun birlik ve dayanışma duygusu ve arzusunun, gönüllü faaliyetlere zemin hazırlayan etkenlerden olduğu söylenebilir. Ek olarak birlik ve dayanışmanın, dezavantajlı konumdaki grup üyelerinin iç grupları için yürüttükleri mücadeleye de katkı sunma potansiyeli mevcuttur (örn., Kutlaca vd., 2022). Gelecekte birlik ve dayanışma ile gönüllülük arasındaki ilişkinin incelendiği araştırmaların artmasının, bu konudaki dinamikleri daha iyi anlamaya katkı sunacağı düşünülmektedir.

4.3. Sosyal Kimlik, Aidiyet Duygusu ve Topluluk Hissi

İnsanlar; empati, birlik ve dayanışma hisleri içerisinde afet ve acil durumlarda diğer insanlara gönüllü olarak destek sunabilmektedir. Bunun yanı sıra gönüllülük, bireylere ortak bir sosyal kimliğe sahip olma duygusu yaşatmakta ve bu durum da birlik ve dayanışmayı pekiştirici bir rol oynamaktadır. *Sosyal Kimlik Kuramına* (Tajfel ve Turner, 1979) göre bireyler, üyesi oldukları ve ait hissettikleri gruplar temelinde sosyal kimliklere sahip olurlar. Sosyal kategorilerden elde edilen bu sosyal kimlikler, bireylerin benlik kavramının önemli bir parçası haline gelmekte ve bireyler için duygusal değer ifade etmektedir (Hogg ve Abrams, 1998; Tajfel ve Turner, 1979). Bireylerin özdeşim kurdukları oranda sosyal kimliklerin, bireyin hayatındaki rolü de değişmektedir. Sosyal kimlikler, bireylerin duygularına (örn., üyesi olduğu grubun başarısının bireyi mutlu etmesi) ve davranışlarına (örn., dış grup üyelerine yönelik ayrımcılık) güçlü bir şekilde etki etme potansiyeli taşımaktadır (Faddegon vd., 2008). Sosyal kimlikler, aidiyet, ortak bir grubun üyesi olma, topluluk hissi bağlamında kolektif davranışlar ve kolektif davranışların bir formu olan gönüllülük faaliyetleriyle de yakın bir ilişki içerisindedir.

Kolektif Davranışların Sosyal Kimlik Modeline (Model Social Identity of Collective Action; van Zomeren vd., 2008) göre *algılanan adaletsizlik*, *yeterlilik duygusu* (efficacy) ve *sosyal kimlik*, kolektif davranışları etkileyen üç değişkendir. Bu kapsamda yürütülen araştırmalar, sosyal kimliğin, kolektif ve prososyal davranışları etkileyen faktörlerden olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda yürütülen bir araştırmada katılımcıların bir görüşe dayalı grupla özdeşim düzeyleri ile kolektif eylem niyetleri arasında anlamlı pozitif ilişki olduğu bulgulanmıştır (Fattori vd., 2015). Van Zomeren ve diğerleri (2011) tarafından yürütülen çalışmada, katılımcıların dezavantajlı grupla özdeşim düzeylerinin, grubun iyilik halini arttırmak amacıyla yapılan kolektif davranışlara katılma motivasyonunu anlamlı bir şekilde arttırdığı saptanmıştır. Diğer bir araştırmada avantajlı ve dezavantajlı gruplarda kolektif eylemlerle ilişkili değişkenler incelenmiş ve her iki grupta da etnik kimlikle özdeşim düzeyinin, bireylerin iç gruplarının durumunu geliştirmek için kolektif eylemlere verdikleri destek seviyesini anlamlı olarak yordadığı bulunmuştur (Thomas vd., 2020).

Sosyal kimlikler, yukarıdaki araştırma bulgularından görüldüğü üzere bireylerin farklı grupların konumunu ve durumunu iyileştirmek amacıyla yürüttükleri faaliyetlerle ilişki içerisindedir. Paylaşılan kimlikler, bireylere yalnız hissettirmemekte ve diğer insanlarla birlikte güçlü ve yeterli olma duygusu vermektedir (Drury vd., 2019). Drury ve diğerlerine (2009) göre prososyal ve özgeci (altruistic) davranışlar, bir ortak kimliği paylaşma, “biz olma” duygusu ile yakından ilişkilidir. Bu bağlamda düşünülecek olursa insanların çeşitli STK üyelikleri bünyesinde ortak bir grup kimliği paylaştığı ve “biz” olduğu söylenebilir. Örneğin; bireyler, Lösemili Çocuklar Vakfı (LÖSEV) gönüllüsü olarak diğer LÖSEV gönüllüleriyle ortak bir sosyal kimlik paylaşmaktadırlar. Buna ek olarak gönüllü faaliyetlerde bulunan bireylerin, “gönüllü kimliği”ne sahip olduğu ve bu kimliğin, bireylerin özdeşim düzeyine bağlı olarak gönüllülük faaliyetlerine etki etme potansiyeli taşıdığı söylenebilir. “İnsan/insanlık kimliği (humanity identity)” ve “topluluk kimliği/topluluk hissi (community identity/sense of community)” ise bireylerin gönüllü faaliyetlerini etkileme olasılığı bulunan diğer sosyal kimlik kategorileridir. Tüm bu kavramlar ve gönüllülük arasındaki ilişkileri inceleyen araştırmalar, aşağıda daha kapsamlı bir şekilde alınmıştır.

Sosyal kimlik çerçevesinde yürütülen araştırmalar, ortak kimlik duygusunun, bireylerin gönüllü faaliyetleriyle yakın ilişkili olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda Tekin ve diğerleri (2021) tarafından Covid-19 pandemi sürecinde insanların prososyal davranışlarının nedenlerinin incelendiği bir çalışmada, bireylerin paylaştıkları bir topluluk/insanlık kimliğinin özgeci ve prososyal davranışların altında yatan nedenlerden biri olduğu bulgulanmıştır. Covid-19 süresince Türkiye’de yürütülen gönüllü faaliyetlerde aktif rol alan öğretmenlerle yürütülen bir çalışmada, ülkeye bağlılık duyguları ve “topluluk ruhunu geliştirme” arzularının önemli motivasyon kaynakları olduğu belirlenmiştir (Gökmenoğlu ve Doğan, 2022). Gönüllülük motivasyonlarının incelendiği bir diğer araştırmada gönüllülük rolü kimliği ve topluluk hissini, gönüllülük süresi ve gönüllülük motivasyonlarıyla ilişkili olduğu belirlenmiştir (Akman, 2008). Benzer şekilde gönüllü faaliyetlerde bulunan katılımcılarla yapılan derinlemesine görüşmelerin analiz edildiği bir çalışmada, katılımcıların diğer gönüllülerle paylaştıkları ortak kimliğin, onların faaliyetlere ve gönüllüğe bağlılık hislerini ve yardım etme motivasyonlarını arttırdığı tespit edilmiştir (Gray ve Stevenson, 2019). Mendiola ve diğerleri (2018) tarafından yürütülen araştırma sonucuna göre katılımcıların sosyal kimlik özdeşim düzeyleri, afetlerde gönüllü olma motivasyonlarını anlamlı bir şekilde etkilemektedir ve bu ilişkiye gruplar arası duygular aracılık etmektedir. Bir diğer araştırma kapsamında farklı organizasyonlarda gönüllü olarak faaliyetler yürüten katılımcılardan nitel ve nicel olarak toplanan verilerin analizi sonucunda, bireylerin topluluk özdeşimi düzeylerinin, gönüllü faaliyetlere harcadıkları süreyle anlamlı pozitif ilişkisi olduğu belirlenmiştir (Bowe vd., 2020).

6 Şubat 2023 Kahramanmaraş depremlerinin hemen ardından binlerce gönüllü, arama-kurtarma faaliyetleri, materyallerin temini, paketlenmesi ve dağıtımı, Kredi ve Yurtlar Kurumuna (KYK) yerleşenlerin fiziksel ve psikolojik ihtiyaçlarının karşılanması gibi birçok faaliyete destek sunmuştur. Bazı kuruluşlar da depremden sonra uzun vadede deprem bölgesine gönüllüler

göndererek bu sürece katkı sağlamıştır. Türk Psikologlar Derneği de bu kuruluşlardan biri olmuş ve Mart 2023-Ağustos 2024 tarihleri arasında, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (ASHB) bünyesinde sahada psikososyal destek faaliyetleri yürütmüştür. Türk Psikologlar Derneği tarafından her hafta sahaya giden gönüllülere yönelik oryantasyon toplantıları organize edilmiş, gönüllü iletişim grupları kurulmuş, gönüllüler sahadan döndükten sonra duygu ve deneyim paylaşım toplantıları düzenlenmiştir (URL 4). Türk Psikologlar Derneği'nin afet sürecinde yürüttüğü bu faaliyetlerin, psikologların "gönüllülük kimliğini" pekiştirmeye hizmet etmiş olabileceği düşünülmektedir.

Kısacası bir grupla özdeşim kurma, bir topluluğun üyesi olma, bireylerin ait olma ihtiyacına yanıt vererek çeşitli davranışlarına yön verebilmektedir. Sosyal kimlik özdeşimlerinin etkili olduğu davranış türlerinden biri de kolektif davranışlardır. Bir kolektif davranış türü olarak gönüllülük, bireylere çeşitli kimlikler çatısı altında birleşme ("gönüllü kimliği", bir dernek kimliği, "insan kimliği" gibi) imkanı vermekte ve "biz olma" duygusu yaşatmaktadır. Bu bağlamda gönüllüğü motive eden önemli faktörlerden biri de sosyal kimliklerdir. Bir gruba ait olma ihtiyacı, gönüllü faaliyetleri teşvik edebileceği gibi bireyler gönüllü faaliyetlerde bulundukça aidiyet hislerinin güçlenmesi de olasıdır. Yani kısacası bu ilişkinin çift yönlü olması muhtemeldir. Sosyal kimlik ve afetlerde gönüllülüğe ilişkin daha fazla sayıda araştırma yürütülmesi durumunda, bu ilişkinin daha iyi anlaşılacağı düşünülmektedir. Sosyal kimlik ve topluluk duygusunun yanı sıra bireylerin ahlaki değerleri, sosyal adalet ve eşitliğe ilişkin inançları da bireylerin gönüllülük motivasyonlarıyla ilişkili değişkenlerdendir.

4.4. Ahlaki Değerler

Sosyal canlılar olan ve topluluklar halinde bir arada yaşayan insanlar, diğer insanların iyilik haline yönelik sorumluluk duygusu hissetmekte ve insan hakları, eşitlik, adalet gibi değer ve inançlarına bağlı olarak diğer insanlara yardım davranışında bulunabilmektedir. Bireylerin sahip olduğu etik değerler, dünya görüşleri ve ahlaki ilkeleri, birçok duygu ve davranışla ilişkili olduğu gibi kolektif davranışlar ve gönüllülük motivasyonu da ilişki içerisinde.

Sosyal eşitlik ve sosyal adalet algısı, bireylerin hem iç grup üyelerinin hem dış grupların durumunu ve şartlarını iyileştirmek için bireyleri motive etmektedir. Kendi grubunun dezavantajlı bir konumda olduğunu hissetmek veya dış grubun bazı haklardan yararlanmadığını veya haksızlığa uğradığını düşünmek, sosyal adalet algısı çerçevesinde değerlendirilmektedir (Kaya ve Mamatoğlu, 2022). Haksızlık algısına sahip olmak ve bu durumu değiştirebilmek adına çeşitli eylemlerde bulunabileceğini düşünmek ve hissetmek, bireylerin kolektif davranışlara ve gönüllülüğe yönelmesinde etkili olabilmektedir. Yürütülen araştırmalar, bu görüşe destek sağlamaktadır. Örneğin; bu kapsamda cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği çerçevesinde kolektif eylemlere katılan bireylerle yürütülen bir araştırmada, katılımcıların adalet algısının ve ahlaki değerlerinin gönüllü faaliyetlerle ilişkili olduğu belirlenmiştir (Russell, 2011). Bir diğer araştırmada katılımcıların sosyal adaletsizlik algıları ile kolektif eylemlere katılım düzeyi ve genel kolektif eylem eğilimini anlamlı bir şekilde yordadığı saptanmıştır (Kaya ve Mamatoğlu, 2022). Bir diğer araştırmada bireylerin eşitlik, sosyal adalet ve dünya barışına ilişkin değerlerinin ve insan haklarına dair tutumlarının, prososyal yönelimleri ve kolektif eylemleri ile ilişkili olduğu saptanmıştır (Thomas vd., 2016).

Kapsüleleştirilmiş Kolektif Davranışlarda Sosyal Kimlik Modeline (The Encapsulated Model of Social Identity in Collective Action-EMSICA, Thomas, Mavor ve McGarty, 2012) göre *ahlaki öfke (moral outrage)*, *kolektif yeterlilik* duygusu ile birlikte sosyal kimlik özdeşimini etkileyerek kolektif davranışların meydana gelmesine zemin hazırlamaktadır. Bu model çerçevesinde yürütülen araştırmalar, ahlaki temellerin kolektif davranışlarla ilişkili olduğunu göstermektedir. Bu kapsamda Fattori ve diğerleri (2015) tarafından yürütülen araştırmada katılımcıların eşitlik ve adalete ilişkin hassasiyetleri ve adaletsizliğe yönelik öfkelerinin (ahlaki öfke), kolektif eylem niyetlerini anlamlı bir şekilde etkilediği bulunmuştur. Gönüllü faaliyetlerde bulunan katılımcılarla

yürütülen bir araştırmada katılımcıların kolektif eylem düzeyi ile kolektif eylem niyetleri arasında pozitif ilişki olduğu bulunmuştur (Pozzi vd., 2021). Bu bağlamda yürütülen bir diğer çalışmada ise adaletsizliğe maruz kalmış kişilerin mağduriyetlerine ilişkin öfke duygusunun, kolektif eylem niyetini anlamlı bir şekilde yordadığı saptanmıştır (Lu, 2021).

Adalet, eşitlik ve insan hakları temelli duygu ve düşünceler, gönüllülük motivasyonlarını etkilemekte ve bireyler çeşitli eylemlerle adaletsizlik ve eşitsizlikle mücadele etme çabasına girmektedir. Bireylerin, diğer insanların iyilik halini arttırmaya yönelik bu ahlaki duyarlılıkları ve sosyal sorumluluk hisleri, afet ve acil durumlarda yürütülen kısa ve uzun vadeli gönüllü eylemleri de etkileme potansiyeli taşımaktadır. Bu kapsamda yürütülen bir araştırmada, Hindistan'da 2015 yılında meydana gelen sele ilişkin gönüllülük motivasyonları incelenmiş ve bireylerin ahlaki olarak kendilerini yükümlü hissetmelerinin gönüllülükle ilişkili olduğu belirlenmiştir (Gunessee vd., 2018). Bir diğer çalışmada Covid-19 pandemi sürecinde gönüllük faaliyetlerinde bulunan ve bulunmayan bireylerin gönüllülüğüne etki eden faktörler incelenmiştir. Bu çalışmada ahlaki görev bilincinin, pandemi süresince gönüllü faaliyetlere katılım sağlamış bireylerin yaklaşık üçte birini güdüleyen faktörlerden biri olduğu bulgulanmıştır (AlOmar vd., 2021).

Ahlaki değerler ve ilkeler, bireysel düzeyde ve gruplar arası ilişkilerde önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyal eşitlik, sosyal adalet, sosyal sorumluluk, ahlak kavramları çerçevesinde yürütülen ve yukarıda bazı örnekleri sunulan çalışmaların da gösterdiği üzere ahlaki değerlerimiz, diğer insanların iyilik halini arttırmaya yönelik davranışlarımız için önemli motivasyon kaynaklarıdır. Afet, acil durum ve ahlaki değerlere ilişkin çalışma sayısının (örn., Gunessee vd., 2018) görece sınırlı olduğu görülmekle birlikte; ahlaki değerlerin kolektif davranışlarla yakın ilişkili olduğunu belirleyen görece fazla araştırma (örn., Fattori vd., 2015) bulunmaktadır. Tüm bu araştırmalara dayanarak afet ve acil durumlarda gönüllülük faaliyetlerine katılımı arttırmak için ahlaki değerlere yönelik çalışmaların daha fazla dikkate alınması gerektiği söylenebilir.

4.5. Ben Yönelimli Motivasyon Kaynakları

Bireyler, empati, sosyal eşitlik ve sosyal adalet algıları, aidiyet duygusu ve "biz" kimliği, birlik ve dayanışma hisleriyle hareket ederek diğer insanlar ve toplum yararına davranışlarda bulunabilmektedir. Bunların yanı sıra bireylerin gönüllülüğünü etkileyen bireysel motivasyon kaynakları da bulunmaktadır. Benlik saygısı, sosyalleşme, bilgi ve beceri düzeyini geliştirme, kişisel gelişim sağlama, iyi oluş düzeyini artırma, gönüllülükle ilişkili bireysel motivasyon kaynaklarından bazılarıdır (Clary vd., 1998). Bu başlık altında bireysel motivasyon kaynakları ve gönüllüğe dair yürütülen araştırmalar hakkında bilgi verilecektir.

Gönüllülük, pozitif duygu düzeyinin artması, negatif duygu durumunun azalması ve yaşam doyumu seviyesinin artması ile ilişkili olarak bireylerin iyi oluş seviyesine katkı sunmaktadır. Diğer insanlara yardım etmenin, olumlu duyguları artırıp olumsuz duyguları azalttığına dair deneysel kanıtlar mevcuttur (Klein, 2017). Gönüllülük ve iyi oluş arasındaki ilişkileri inceleyen araştırmalara göre gönüllülük deneyimi ile bireylerin iyi oluş düzeyi arasında anlamlı pozitif ilişkiler mevcuttur. Bu bağlamda gönüllü faaliyetlerde bulunan göçmenlerle yürütülen nitel bir araştırmada katılımcıların gönüllülüklerinin, kültüre adaptasyonlarını, sosyal ilişkilerini geliştirdiği ve bunlarla ilişkili olarak iyi oluş seviyelerini arttırdığı bulunmuştur (Sveen vd., 2023). Bir diğer araştırmada ileri yetişkinlik çağındaki bireylerin farklı organizasyonların gönüllü faaliyetlerine katılım süreleri ile iyi oluşları arasındaki ilişki incelenmiş ve gönüllü faaliyetlere katılım süresi arttıkça iyi oluş seviyesinin arttığı saptanmıştır (Szabo vd., 2018). Gönüllülük ve psikolojik iyi oluş arasındaki ilişkinin incelendiği bir araştırmada ise gönüllülüğün, depresif semptomları düşürme aracılığıyla psikolojik iyi oluşu arttırdığı bulgulanmıştır (Cantrell, 2020). Bu araştırma bulgularından da anlaşılacağı üzere gönüllülük, bireylerin iyi oluşu üzerinde olumlu bir etkiye sahiptir. Gönüllülük, sosyal ilişkilerin gelişmesi, benlik saygısının artması, kişisel beceri ve deneyimlerin gelişmesi gibi faktörlerin etkisiyle bireylerin psikolojik iyilik hallerini

arttırma potansiyeline sahiptir. Aşağıda bu değişkenlerle gönüllülük arasındaki ilişkiyi ele alan çalışmalara değinilmiştir.

Gönüllü faaliyetler, bireylerin benlik saygısının arttırmasına ve pozitif bir benlik algısı geliştirmesine katkı sunmaktadır. Yardım etme davranışı, bireylerin kendilerini yararlı ve değerli hissetmesine etki ederek benlik saygısının artmasına katkı sunma potansiyeli taşımaktadır. Yardım davranışı ve benlik saygısı ilişkisini inceleyen araştırmalar (örn., Dilmaç ve Ekşi, 2012; Padilla-Walker vd., 2020) iki değişkenin ilişkili olduğunu göstermektedir. Ayrıca bireyler, gönüllü faaliyetlerde bulunurken diğer insanlarla iletişim kurmakta, bilgi ve becerilerini geliştirerek farklı açılardan deneyim sahibi olma fırsatı elde etmektedirler. Tüm bu etkenler de bireylerin benlik saygısının artmasına ve benlik kavramının olumluluğuna katkı sağlayabilmektedir. Nitekim benlik algısı ve saygısı, iletişim becerileri, sosyalleşme ve bilgi, deneyim ve problem çözme becerilerinin artması ile yakından ilişkilidir (örn., Gurdogan vd., 2016; Özbey ve Köyceğiz Gözeler, 2020). Tüm bu faktörlerin de katkısıyla benlik saygısı ve gönüllülük arasında pozitif ilişkiler beklenmektedir ve yürütülen araştırmalardan elde edilen bulgular bunu desteklemektedir. Örneğin; bu bağlamda farklı alanlarda gönüllü faaliyetlerde bulunan katılımcıların benlik saygısı düzeyleri incelenmiş ve gönüllü faaliyetlerin benlik saygısını anlamlı şekilde yordadığı bulunmuştur (Mellor vd., 2008). Bir diğer araştırmada gönüllülük deneyimi olan bireylerde, deneyimi olmayanlara kıyasla benlik saygısının anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu ve gönüllülük ile öznel iyi oluş seviyesi arasında benlik saygısının aracı değişken olduğu saptanmıştır (Brown vd., 2012). Covid-19 pandemi sürecinde yürütülen ve gönüllü eylemlerle benlik saygısı ilişkisinin incelendiği bir diğer araştırmada farklı zamanlarda ölçümler alınmış ve bireylerin gönüllülük deneyimleriyle benlik saygısı artışlarının ilişkili olduğu bulgulanmıştır (Chan vd., 2021). Bu kapsamda yürütülen bir diğer araştırmada gönüllü bireylerin, gönüllü olmayanlara kıyasla benlik saygısı, aidiyet duygusu ve iyi oluş düzeylerinin zaman içerisinde artış gösterdiği belirlenmiştir (Russell vd., 2019).

Sosyalleşme ihtiyacı ve sosyal beceriler, gönüllülükle ilişkili diğer bir ben yönelimli motivasyon kaynağıdır. Gönüllü faaliyetler, benzer eylemleri yürüten diğer gönüllülerle, destek sağlanan kişilerle ve gönüllülük faaliyeti çerçevesinde iletişim kurulması gereken diğer bireylerle bir sosyal ağ oluşturulmasını gerektirmektedir. Bu durum bireylerin diğer insanlarla sosyal temas ihtiyacını karşılayabilmektedir. Yürütülen araştırmalar gönüllülük çalışmaları ile sosyal ağların oluşması ve gelişmesi arasında anlamlı ilişki olduğunu, sosyal motivasyonların gönüllülük faaliyetlerini motive edebildiğini göstermektedir. Bu bağlamda Clary ve diğerleri (1998) yürütülen araştırmada katılımcıların diğer insanlarla ilişkilerini geliştirme motivasyonunun, gönüllülikle ilişkili değişkenlerden biri olduğu bulunmuştur. Diğer bir araştırmada katılımcıların gönüllülük motivasyonları, gönüllükten tatmin olma düzeyleri ve gönüllülük süreleri değerlendirilmiştir. Bu çalışmada bireylerin sosyal motivasyon kaynaklarının, gönüllülük deneyiminden tatmin olma ve uzun vadeli gönüllü faaliyetlerde bulunma düzeyi ile pozitif ilişkili olduğu belirlenmiştir (Finkelstein, 2008). Benzer şekilde yürütülen bir diğer çalışmada gönüllülerin yeniden gönüllü faaliyetlerde bulunma niyetiyle sosyal motivasyonların anlamlı ve pozitif şekilde ilişkili olduğu saptanmıştır (Güntert vd., 2015).

Bireyler gönüllü faaliyetler aracılığıyla var olan bilgi ve donanımlarını geliştirme fırsatı bulmakta ve deneyim kazanmaktadırlar. Gönüllülük, bireylerin organizasyon yapabilme, analiz edebilme, çözüm üretebilme becerilerinin gelişmesine katkı sunabilmektedir. Örneğin; bir afet ve acil durum anında bireylerin var olan kriz yönetimi ve organizasyon becerileri, yürütülen arama-kurtarma faaliyetleri, materyal desteğin dağıtımı gibi birçok alanda etkin şekilde kullanılmaktadır. Bununla birlikte bireylerin var olan becerileri, deneyim kazandıkça gelişmekte ve böylece gönüllülük deneyimi artışıyla birlikte bilgi, beceri ve deneyim sahibi olma düzeyi de artış gösterebilmektedir. Kısacası bilgi ve deneyim kazanma motivasyonu, gönüllü faaliyetlere katılımı etkileyebilirken; gönüllülük deneyimi de bilgi ve becerilerin gelişmesine katkı sunmaktadır. Yürütülen çalışmalar gönüllülük ile bireysel gelişim arasında anlamlı ilişkiler olduğunu göstermektedir. Örneğin; bu çerçevede yürütülen bir araştırmada katılımcıları bir organizasyonda gönüllü olmaya iten

değişkenler incelenmiş ve bu inceleme sonucunda bireylerin kişisel beceriler kazanma, farklı bir bakış açısına sahip olma gibi kişisel gelişime dair isteklerinin, gönüllülük yapma deneyimlerini etkilediği bulgulanmıştır (Atçı vd., 2014). Bu kapsamda yürütülen diğer bir çalışmada katılımcıların kişisel beceri, bilgi ve deneyimlerini geliştirme motivasyonlarının, gönüllülük deneyiminden tatmin olma düzeyini ve gelecekte yeniden gönüllülük yapma niyetini anlamlı şekilde yordadığı belirlenmiştir (Stukas vd., 2014). Türkiye’de faaliyet gösteren bazı STK gönüllüleriyle yürütülen nitel bir araştırmada gönüllülük motivasyonları incelenmiştir. Bu çalışmada gönüllüğün, kişilerin üniversite sırasında edinemediği ilave becerileri kazanma, ani gelişen durumlara esnek yanıtlar verebilme kapasitesini geliştirme, uyum içerisinde başkalarıyla çalışma gibi farklı becerilerin kazanılmasını sağlayan kişisel gelişim imkanları sağlamanın motive edici faktörlerden biri olduğu tespit edilmiştir (Büyük vd., 2016).

Özetlenecek olursa bireylerin kişisel gelişim isteği, benlik saygılarını koruma ve yükseltme motivasyonu veya diğer insanlarla bir arada olma ihtiyacı, gönüllü faaliyetlere katılımlarını etkilemektedir. Bireyler, sosyalleşme, kişisel gelişim ve benlik algısını geliştirme motivasyonlarıyla gönüllü faaliyetlere yönelebildikleri gibi tersi bir ilişki de söz konusu olabilmektedir. Yani gönüllülük deneyimi, bireylerin iletişim ve sosyal ağlarını güçlendirmekte, bilgi ve deneyim kazanmasına ve bu deneyimleri başka alanlarda kullanmasına ve olumlu bir benlik kavramına katkı sunmaktadır. Tüm bunlar da gönüllülüğün sürdürülmesine ve farklı gönüllülük deneyimlerine etki etme potansiyeli taşımaktadır. Kısacası ben yönelimli motivasyon kaynakları ile gönüllülük arasındaki bu çift yönlü ve besleyici ilişki, gönüllü faaliyetlerin sürdürülmesine/tekrarlanmasına da katkı sağlamaktadır.

5. AFET GÖNÜLLÜLÜĞÜNÜN ARTMASINA YÖNELİK UYGULAMA ÖNERİLERİ

Afet ve acil durumlarda gönüllülüğü etkileyen bazı sosyal psikolojik değişkenler yukarıda ele alınmıştır. Bu bağlamda empati, sosyal kimlik, topluluk duygusu, birlik ve dayanışma hisleri, ahlaki değerler ve inançlar ile bireysel motivasyon kaynakları teorik çerçevede incelenmiştir. Toplumsal ve bireysel iyilik halini arttırmaya olabildiğince katkı sunan, afet yönetiminin önemli bir parçası olan gönüllülüğün arttırılması ve gönüllülüğün uzun vadede sürdürülmesi için bu kavram ve kuramlardan beslenerek bazı uygulama önerileri sunulabilir.

Afet ve acil durumlar öncesinde, sırasında ve sonrasında yürütülmesi gereken tüm faaliyetlerde (afete hazırlık, arama-kurtarma, materyal desteğin dağıtımı, bağış, psikososyal destek vb.) bireylerin gönüllü desteğini arttırabilmek için yapılabileceklerden biri bireylerin sosyal adalet, sosyal eşitlik gibi gönüllülüğü motive eden ahlaki duygu ve düşünceleri benimsemelerine destek olmaktır. Yukarıda da bahsi geçtiği üzere adalet, eşitlik ve insan hakları temelli ahlaki duygu ve düşünceler, bireylerin gönüllü faaliyetleriyle yakın ilişki içerisinde (örn., Kaya ve Mamatoğlu, 2022; Russell, 2011). Bireylerin bu değerlerin aşılandığı bir eğitim sisteminde öğrenim görmesi, ilköğretimden başlayarak çeşitli eğitim kademelerinde insan hakları, eşitlik ve adalet temelli bir eğitimin oluşturulması, bireylerin dezavantajlı durumdaki insanlara destek vermek için gönüllü faaliyetlere katılımlarını arttırma potansiyeli taşımaktadır. Yürütülen araştırmalar (örn., Alper, 2004; Turhan Türkkın, 2017) eşitlik, sosyal adalet ve insan hakları temelli bir program çerçevesinde eğitim görenlerin, görmeyenlere kıyasla bu değerleri benimseme ve uygulama düzeylerinin daha yüksek olduğunu göstermektedir. Türkiye eğitim sisteminde bu kavramların öğretildiği “Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi” dersi mevcuttur. Bununla birlikte öğretmen ve öğrencilerle yürütülen bazı çalışmalarda (örn., Uyangör, 2007; Karaot, 2021) bu dersin, öğrencilerin özgürlük, eşitlik, adalet ve insan hakları temelli tutumlara sahip olmalarında etkili olduğu ancak ders materyallerinin ve süresinin yeterli olmadığı, kavramların soyut ve teorik bir düzeyde kaldığı ve öğrencilerin dersin hedef kazanımlarını yerine getirmekte zorlandıkları belirtilmiştir. Eğitim sisteminde yapılacak değişikliklerle bu kavramların hedef kitle için somutlaştırılması, teorik bilgilerin uygulanması için çeşitli olanaklar yaratılması, materyal

desteğinin artırılması, insan haklarına duyarlı, sosyal adalet ve eşitlik temelli değerleri içselleştiren bireylerin yetişmesini sağlayacaktır. Eşitlik ve adalet değerlerini içselleştiren bireylerin ise diğer insanların ve grupların iyilik halini arttırmaya yönelik eylemlerinin de artacağı öngörülmektedir. Bu bağlamda eğitim sisteminde sosyal adalet ve eşitlik temelli derslerin artırılması ve var olan ders içeriklerinin gözden geçirilmesi/geliştirilmesi önerilmektedir.

Sosyal adalet ve eşitlik temelli değerlerin içselleştirilmesi için eğitim sisteminde yapılabilecek değişikliklerin yanı sıra birlik, dayanışma ve "biz" olma duygusunu geliştirebilecek çeşitli uygulamalar da bireylerin gönüllülük motivasyonlarının artmasına katkı sağlayabilir. Bu kapsamda ortak sosyal kimliğe yapılan vurgunun artırılması ve/veya bir "üst kimlik" oluşturulması, "biz" duygusunu ve bununla birlikte birlik ve dayanışmayı arttırabilecek yollardan bazılarıdır. Aynı STK bünyesinde çalışan bireyler, ortak bir STK kimliği; çeşitli organizasyonlarda gönüllülük yapan bireyler, "gönüllü kimliği"ni paylaşmakta ve bu bağlamda aynı grubun üyesi olarak hissedebilmektedir. Bir afeti deneyimleyenler ve onlara destek verenler bir "afet topluluğu" oluşturmaktadırlar (Drury vd., 2019; Wright vd., 1990). Buna ek olarak "insan/insanlık kimliği" çatısı, diğer insanlara yönelik gönüllü davranışlara etki etme potansiyeli taşımaktadır. Yürütülen araştırmalar (örn., Brankovic vd., 2020; Güler, 2019) ortak bir sosyal kimliğin, çeşitli dış gruplara yönelik duygu, düşünce ve davranışlarımıza etki ettiğini göstermektedir. Paylaşılan sosyal kimlikler, birlik ve dayanışma hisleriyle birlikte gönüllü faaliyetlerin başlamasına ve sürdürülmesine katkı sağlayabilir. Afetlerde gönüllülüğü artırmak için gönüllülerin bağlı oldukları kurum ve kuruluşlara aidiyet hislerini güçlendirecek, bir arada olma ve dayanışma içerisinde diğerlerine destek sunma duygularını harekete geçirecek etkinlikler/organizasyonlar/toplantılar gerçekleştirilebilir.

Bunlara ek olarak bireylerin ben yönelimli motivasyonlarını (kişisel gelişim, beceri ve deneyim kazanma, sosyalleşme gibi) yükseltmek için bu konuda bilgilendirme yapmak ve empati becerilerini geliştirmek de gönüllü davranışların artışı için yapılabileceklerdendir. Empati becerisini geliştirmeye yönelik verilen eğitimlerin ve bu kapsamda geliştirilen programların, bireylerin empati düzeyini arttırdığı bilinmektedir (örn., Bas-Sarmiento vd., 2017; Hasgöl, 2018). Empati düzeyi artan bireylerin, herhangi bir afet ve acil durum anında ve sonrasında gönüllü olarak afetten etkilenenlere destek olma olasılığı da artış gösterecektir. Bunun yanı sıra bireyleri, gönüllülüğün kazanımları hakkında bilgilendirmek ve gönüllülüğe dair deneyim kazanmaları için uygun fırsatlar yaratmak, bireylerin gönüllülüğe dair bilgi ve algılarını geliştirerek gönüllü faaliyetlerin sürdürülmesine katkı sağlayabilecektir. Bu bağlamda yürütülen çalışmalarda bireylerin kişisel gelişim motivasyonlarının (örn., Doğrul, 2019) yanı sıra gönüllülük deneyimlerinin (örn., Stukas vd., 2014) de gönüllü olma motivasyonlarını etkilediği bulunmuştur. Deneyim sahibi olan ve gönüllülükle birlikte bilgi ve becerisini arttıran bireylerin, farklı alanlarda da gönüllü olması muhtemeldir.

Bu başlık altında afet ve acil durumlarda gönüllülüğü artırmak için sosyal kimlik, ahlaki değerler, benlik motivasyonları, empati, birlik ve dayanışma kavramları çerçevesinde yapılabilecekler dair bazı öneriler sunulmuştur. Ancak gönüllülüğün, tıpkı diğer tüm davranışlarımızda görüldüğü gibi, birçok değişkenin bir araya gelmesiyle oluşan bir davranış olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Bu kapsamda afetlerde gönüllülüğü artırmak için teorik bilgilerden yararlanılarak bütüncül bir yöntem geliştirilebilir. Afetlerde gönüllülüğü artırmak, daha kapsamlı ve organize bir gönüllü ağı oluşturmak için geliştirilebilecek program ve projelerin şunları içermesi önerilebilir: Bireylere gönüllülüğün ne olduğu, neden önemli olduğu, gönüllülük kapsamında neler yapılabileceği, afetlerde gönüllülüğün önemi ve sonuçları, somut örneklerle anlatılabilir. Bireylere aynı zamanda çeşitli alanlarda gönüllülük yapma fırsatı verilerek gönüllülük deneyimleri artırılabilir. Bireyler, empati becerilerini geliştirmek ve aynı zamanda eşitlik, adalet, ahlaki değerler eğitimi için birkaç hafta sürecek grup oturumlarına dahil edilebilir. Bu grup oturumları, aynı zamanda bireylerin "gönüllü kimliği"nin oluşmasına, güçlenmesine ve bir topluluğa aidiyet hissine zemin

hazırlayabilir. Kısacası afetlerde gönüllülüğü desteklemek için yukarıda bahsi geçen teorik açıklamalardan yararlanarak uygulamalar geliştirilmesinin yararlı olacağı düşünülmektedir.

6. TARTIŞMA

Gönüllülük, hedef bireylere/gruplara ve topluma oldukça yarar sağlayan, maddi bir çıkar beklentisi olmayan faaliyetleri kapsamaktadır. Her alanda etkin bir rol oynayan gönüllüler, afet öncesinde ve sonrasında da aktif rol alarak bireylerin fiziksel ve psikolojik iyilik haline katkı sağlamaktadır (örn., Çalışır, 2023; Gökmenoğlu ve Doğan, 2021). Kısa süreli desteklerin yanı sıra uzun vadede gönüllüler, afetten etkilenen bireylerin ve grupların çeşitli sorunlarla başa çıkma süreçlerinde destekleyici konumda olabilmektedir (örn., URL 4). Tüm bu yararlarıyla birlikte bireylerin gönüllülük motivasyonlarını etkileyen değişkenleri incelemek, gönüllü katılımı teşvik etme ve artırma yollarıyla ilgili de bilgi sunmaktadır. Bu bağlamda mevcut çalışmada gönüllü olma motivasyonu ile ilişkili sosyal psikoloji temelli bazı kavram ve kuramlar incelenmiştir.

Mevcut derleme çalışması kapsamında gönüllülüğü etkileyen ve gönüllü faaliyetlerin sürdürülmesine katkı sunan bazı değişkenler ele alınmıştır. Bu çerçevede bilişsel ve duygusal empati becerilerinin (örn., Gunessee vd., 2018), ortak bir sosyal kimlik çatısı ve topluluk hissinin (örn., Akman, 2008; Tekin vd., 2021), birlik ve dayanışma duygularının (örn., Tekin ve Drury, 2023), sosyal adalet, insan hakları ve eşitlik gibi ahlaki temellerin benimsenmesinin (örn., Kaya ve Mamatoğlu, 2022) ve bilgi, beceri kazanma, benlik saygısı ve sosyalleşme gibi bazı bireysel faktörlerin (örn., Chan vd., 2021) gönüllülikle ilişkili olduğu görülmüştür. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, bu ilişkilerin çift yönlü olmasıdır. Örneğin; empati becerisi yüksek olan, sosyal adalet ve eşitlik ilkesini benimseyen, birlik ve dayanışma duyguları yüksek olan birinin gönüllü bir faaliyette bulunma olasılığı yüksektir. Ancak başka bir nedenle (arkadaş, öğretmen teşviki gibi) gönüllü davranışlarda bulunan bireylerin, destek verilen gruba yönelik empatisinin artması, birlik ve dayanışma duyguları içerisinde ve sosyal adalet ve eşitlik ilkesiyle hareket ederek başka gruplara yönelik gönüllülük isteğinin artması da olasıdır. Yani gönüllülük motivasyonu ve gönüllülük deneyimi birbirini besleyen ve destekleyen unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Kısacası gönüllülüğün, birçok etmenden beslenen ve gönüllü faaliyetlerin yürütülmesiyle birlikte gönüllülüğe dair farklı bakış açıları kazandırabilen bir deneyim olduğu söylenebilir.

Bunlara ek olarak gönüllülüğü motive eden değişkenlerin, ayrı ayrı değil, bir bütünün parçası olarak değerlendirilmesinin daha faydalı olacağı düşünülmektedir. Gönüllü eylemler, diğer davranışlarda görüldüğü gibi birçok farklı duygu, düşünce ve davranış sonucunda şekillenen bir davranış türüdür. Bu noktada önemli olanın gönüllü faaliyetlerle ilişkili değişkenleri incelemek ve gönüllülüğü arttırmanın olası yöntemlerini değerlendirmek olduğu düşünülmektedir. Bu bağlamda eğitim sisteminde insan hakları, eşitlik ve adalet temelli değerlerin daha kapsamlı yer alması, ortak bir sosyal kimlik oluşturulması veya var olan ortak sosyal kimliklerin vurgulanması, empati becerilerini geliştirmeye yönelik programlar oluşturulması ve gönüllülük deneyimi için uygun fırsatlar yaratarak bireylerin deneyim kazanmalarının desteklenmesi önerilmiştir.

Bu çalışma bazı sınırlılıklara sahiptir. İlk olarak makalede ele alınan değişkenler, bazı anahtar kelimeler çerçevesinde, belli kriterlere uygun bir şekilde taranmış olsa da makale, sistematik derleme çalışması değildir. Bu çalışmada, çalışmanın amacıyla uygun bir şekilde sosyal psikoloji kavramları ile afetlerde gönüllülük genel hatlarıyla ele alınmış ve genel bir çerçeve oluşturmak amaçlanmıştır. Bu amaçla ele alınan kavram sayısı olabildiğince fazla tutulmuş ve dahil etme kriterleri de olabildiğince geniş ele alınmıştır. Bu çalışmada ele alınan değişkenler azaltılarak, ele alınan değişkenleri dahil etme kriterleri değişimlenerek sistematik derleme veya meta-analiz çalışmaları yürütülmesi halinde, konuya ilişkin daha derin ve kapsamlı bilgi edinilecektir. Gelecekte bu alanda çalışma yürütecek araştırmacılar, afet gönüllülüğünde sosyal psikolojik değişkenleri ele alan çalışmaları incelerken çeşitli kategoriler temelinde (örn., cinsiyet, sosyo-

ekonomik durum, daha önce afete maruz kalmış olma durumu vb.) alt kümeler oluşturabilir ve bu sosyal psikolojik değişkenlerin afet gönüllülüğüne ne derece etki ettiğini istatistiksel olarak değerlendirebilir. İkinci olarak ele alınan kavram ve kuram sayısının fazlalığından bazı teorik bilgiler kısaca açıklanmıştır. Gelecekte bu kavramların gönüllülikle ilişkisinin daha iyi anlaşılabilmesi için daha detaylı açıklanması yararlı olacaktır. Üçüncü olarak bu çalışmada temelde afet ve acil durumlarda gönüllülük ele alınmasına rağmen afet bağlamı dışındaki bazı kolektif davranışlara dair örnek çalışmalar da sunulmuştur. Bunun nedenleri, afet bağlamında bahsi geçen değişkeni ele alan çok sınırlı sayıda araştırma bulunması ve aynı zamanda gönüllülüğün de bir kolektif davranış türü olmasıdır. Literatürde yer alan bu sınırlılıkla ilişkili olarak bu derleme çalışmada, bazı kavramlar (örn., benlik saygısı) kolektif davranışlar üzerinden aktarılmıştır ve bu durum çalışmanın sınırlılıklarından biridir. Araştırmacılara, daha az sayıda sosyal psikolojik kavramı yalnızca afet gönüllülüğü bağlamında daha derin bir şekilde analiz etmeleri önerilebilir. Bu çalışmanın sınırlılıklarına rağmen afet ve acil durumlarda gönüllülüğü, sosyal psikoloji perspektifiyle ele alarak bu konuda araştırma yapmak isteyenler için bütünlüklü ve kapsayıcı bir teorik kaynak olabileceği düşünülmektedir. Ayrıca bu çalışmada incelenen değişkenlerin, gönüllülük motivasyonunu artırmada nasıl uygulamalı olarak kullanılabileceği de ele alınmıştır. Literatür incelendiğinde bu konuyu Türkiye’de sosyal psikolojik açıdan ele alan çalışma sayısının görece az olduğu görülmektedir (örn., Akman, 2008). Bu bağlamda çalışmanın alan yazına ve gönüllülük motivasyonlarıyla ilgili teorik ve uygulamalı çalışmalar yapmak isteyen araştırmacılara katkı sunacağı düşünülmektedir.

6.1. Öneriler

Bu çalışma sonucunda ele alınan değişkenler ve yürütülen araştırma bulguları değerlendirildiğinde araştırmacılara, gönüllülük faaliyeti yürüten kurum ve kuruluşlara ve politikacılara bazı öneriler sunulabilir. İlk olarak politik düzeyde bazı sistemsel değişimlerle afet ve acil durumlara ilişkin gönüllülüğün artacağı öngörülmektedir. Öncelikle eğitim sistemine afet ve acil durumlarda destek sağlama, gönüllülüğün afet ve acil durumlardaki önemi, gönüllülerin yürütebilecekleri faaliyetler hakkında bilgilendirmelerin dahil edilmesi önerilmektedir. Ayrıca bu bilgilerin uygulanması ve gönüllülüğün deneyimlenmesi için uygun ortamlar yaratmak (örn., dersin hocası ile birlikte bir STK’yı ziyaret etmek, ihtiyaç duyan birine sosyal destek için düzenli ziyaretlerde bulunmak gibi) faydalı olacaktır. Buna ek olarak eğitim sisteminde öğrencilere sosyal adalet, eşitlik ve insan hakları temelli bir bakış açısının kazandırılması, verilen bilginin içselleştirilmesinin sağlanması için farklı öğretim metotları kullanılmasının yarar sağlayacağı düşünülmektedir.

Gönüllülük faaliyeti yürüten kurum ve kuruluşlar, kurum aidiyetini, “biz duygusunu” artıracak etkinlikler düzenleyebilir. Birlik ve dayanışma duygusu ile birlikte biz duygusunu pekiştirecek duygu ve deneyim paylaşım toplantıları, kurum faaliyeti dışında aylık bir arada olma etkinlikleri bu konuda faydalı olabilir. Bireylerin bağlı bulunduğu kurum/kuruluşa ve yaptığı gönüllülüğe aidiyetinin güçlenmesi, gönüllülük motivasyonunu artırıcı etki gösterebilir.

Son olarak afet gönüllülüğü çalışmaları hakkında araştırmacılara birkaç öneri sunulabilir. Literatür incelendiğinde birlik ve dayanışma duyguları, sosyal kimlik ve aidiyet hissi ve ahlaki değerlerin afetlerde gönüllülük çerçevesinde ele alındığı araştırmaların (örn., Akman, 2008; Tekin vd., 2021) görece sınırlı olduğu belirlenmiştir. Afet ve acil durumlar spesifik bir bağlamdır ve bu konuyu çalışmada çeşitli zorluklar mevcuttur (örn., afet gönüllülüğü yürütenlere ulaşmak, kurum ve kuruluşlardan araştırma için gerekli izinleri almak). Ancak afet ve acil durumlarda gönüllülerin rolü düşünüldüğünde araştırmacıların bu konu üzerine daha fazla nitel ve nicel çalışmalar yürütmesi önerilmektedir.

Birlik, dayanışma ve aidiyet duygusu gibi kavramların nicel olarak ölçülmesi, özellikle bu değişkenlerin kavramsallaştırmasındaki güçlükler nedeniyle zor olabilmektedir. Bu bağlamda araştırmacılara; geleneksel nicel yöntemlere kıyasla bireylerin sosyal beğenirlik arzusunun

etkisinin daha az görüldüğü ve katılımcılara kendi deneyimlerini daha geniş bir çerçeveden sunma imkanı veren farklı araştırma yöntemlerini de kullanarak çalışmalar yürütmeleri önerilmektedir. Bu bağlamda araştırmacılar, öyküsel/anlatısal, fenomenolojik, gömülü teori/kuram oluşturma, durum çalışması veya etnografi gibi nitel araştırma desenlerini (Toraman Türk, 2023) kullanabilir. Araştırmacılar, araştırma sorularına en uygun şekilde nicel, nitel, karma yöntem ve eylem araştırması metodolojilerini kullanarak afet gönüllülüğünü ele alabilir. Online Seslifoto (örn., Doyumgaç vd., 2021; Tanhan, 2020), toplum temelli katılımcı araştırma (örn., Dari vd., 2023; Lindsjö vd., 2021), sesli düşünme tekniği (örn., Johnson vd., 2023) gibi etkili ve yenilikçi nitel yöntemler, tek başına veya nicel yöntemlerle bir arada kullanılırsa afet gönüllülüğü araştırmalarının daha etkili olacağı öngörülmektedir.

7. SONUÇ

Türkiye’de 6 Şubat 2023 yılında yaşanan büyük depremlerle birlikte gönüllülük bilinci oluşturmanın, organize bir gönüllü ağı oluşturmanın ve gönüllülük motivasyonunu artırmanın ne denli önemli olduğu bir kez daha görülmüştür. Bu makalede, sosyal psikolojik bazı değişkenler afet gönüllülüğü bağlamında ele alınarak bu konuda araştırmacılar ve uygulamacılar için bir çerçeve oluşturmak amaçlanmıştır. İncelenen araştırmalar sonucunda ait hissettiğimiz kimliklerin, birlik ve dayanışma içerisinde olma duygusunun, empatinin, benlik motivasyonlarının ve ahlaki değerlerin, afet gönüllülüğünün bir parçası olduğu belirlenmiştir. Afet gönüllülüğünü geliştirmek, afet öncesinde organize ve dinamik bir gönüllü ağı oluşturmak ve afet sonrasında gönüllü desteğin uzun vadede sürmesini sağlamak için bu kavramlardan yararlanarak uygulamalar geliştirilebilir. Bu bağlamda henüz çocuk yaştan itibaren gönüllülük bilinci oluşturulması için eğitim sisteminde değişiklikler yapılması önerilmektedir. Bunun yanı sıra Türkiye’de afet ve gönüllülük araştırmalarının yaygınlaşmasının ve araştırmacıların nitel, nicel ve karma araştırma yöntemlerini kullanarak afet gönüllülüğünü derinlemesine incelemesinin önem arz ettiği düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

- Acar, K., Mor, H., Karakaş, F., Baynaz, K. ve Mor, A. (2023). Takım ve bireysel sporcuların empatik eğilimleri ile prososyal-antisosyal davranışları arasındaki ilişki. *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 28(2), 150-159. DOI: 10.53434/gbesbd.1211102
- Adra, A., Li, M. ve Baumert, A. (2020). What they think of us: Meta-beliefs and solidarity based collective action among the advantaged. *European Journal of Social Psychology*, 50(6), 1292-1305. DOI: 10.1002/ejsp.2675
- Akman, P. (2008). Effects of motives, volunteer role identity and sense of community on sustained volunteering. Yüksek lisans tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Boğaziçi Üniversitesi.
- Albuja, A. F., Franco, M. G. ve Smith, R. (2023). How Black is biracial? Black people’s empathy toward Black/White biracial people following racial discrimination in the United States. *Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology*, 29(3), 372–384. DOI: [10.1037/cdp0000586](https://doi.org/10.1037/cdp0000586)
- Alomar, R. S., Alshamlan, N. A., Alamer, N. A. vd. (2021). What are the barriers and facilitators of volunteering among healthcare students during the COVID-19 pandemic? A Saudi based cross-sectional study. *BMJ Open*, 11(2). DOI: 10.1136/bmjopen-2020-042910
- Alper, N. (2004). Ben İnsanım ilköğretim için insan hakları eğitimi dizisinin Başkent Üniversitesi Koleji Aysebla okullarında uygulanması. Yüksek lisans tezi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara Üniversitesi.

Aslan, H. (2021). Çocuk refahı alanında gönüllü katılımı etkileyen faktörlerin incelenmesi: Bir karma yöntem araştırması. Doktora tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hacettepe Üniversitesi.

Atçı, D., Yenipınar, U. ve Unur, K. (2014). Gönüllü olma nedenleri: Mersin 2013-XVII. Akdeniz oyunları örneği. Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi, 11(3).

Atsumi, T. ve Goltz, J. D. (2014). Fifteen years of disaster volunteers in Japan: A longitudinal fieldwork assessment of a disaster non-profit organization. *International Journal of Mass Emergencies & Disasters*, 32(1), 220-240.

Ay, H. (2021). Yerel yönetimlerde inovatif yaklaşımlar: İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nde sosyal inovasyon, katılımçılık, gönüllülük ve gönüllü itfaiyecilik. Yüksek lisans tezi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İbn Haldun Üniversitesi.

Aydemir, A. (2021). Afet yönetim sisteminin incelenmesinde gönüllülük hizmetleri ve bazı sivil toplum kuruluşları. *Afet ve Risk Dergisi*, 4(2), 387-394. DOI: 10.35341/afet.986933

Basch, M. F. (1983). Empathic understanding: A review of the concept and some theoretical considerations. *Journal of the American Psychoanalytic Association*, 31, 101-126. DOI: [10.1177/00030651830310010](https://doi.org/10.1177/00030651830310010)

Bas-Sarmiento, P., Fernández-Gutiérrez, M., Baena-Baños, M. ve Romero-Sánchez, J. M. (2017). Efficacy of empathy training in nursing students: A quasi-experimental study. *Nurse Education Today*, 59, 59-65. DOI: [10.1016/j.nedt.2017.08.012](https://doi.org/10.1016/j.nedt.2017.08.012)

Batson, C. D., Batson, J. G., Slingsby, J. K., Harrell, K. L., Peekna, H. M. ve Todd, R. M. (1991). Empathic joy and the empathy-altruism hypothesis. *Journal of Personality and Social Psychology*, 61(3), 413-426. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.61.3.413>

Birleşmiş Milletler Gönüllüleri (2011). 2011 Dünyada Gönüllülüğün Durumu Raporu, Türkiye: Art press.

Bowe, M., Gray, D., Stevenson, C., McNamara, N. vd. (2020). A social cure in the community: A mixed-method exploration of the role of social identity in the experiences and well-being of community volunteers. *European Journal of Social Psychology*, 50(7), 1523-1539. DOI: 10.1002/ejsp.2706

Brankovic, M., Zezelj, I. ve Turjacanin, V. (2020). How knowing others makes us more inclusive: Social identity inclusiveness mediates the effects of contact on out-group acceptance. *Journal of Theoretical Social Psychology*, 4(3), 95-106. DOI: 10.1002/jts5.60

Brown, K. M., Hoyer, R. ve Nicholson, M. (2012). Self-esteem, self-efficacy, and social connectedness as mediators of the relationship between volunteering and well-being. *Journal of Social Service Research*, 38, 468-483. DOI: 10.1080/01488376.2012.687706

Büyük, K., İşlek, S. M., Çakmak, M. N. ve Tiltay, M. A. (2016). Yöneticilerin ve çalışanların bakış açısıyla sivil toplum kuruluşlarında gönüllülerin motivasyonları. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 17(1), 303-323.

Gür, C. G. ve Yılmaz, F. (2020). The effects of mindfulness-based empathy training on empathy and aged discrimination in nursing students: A randomised controlled trial. *Complementary Therapies in Clinical Practice*, 39, 1-7. DOI: [10.1016/j.ctcp.2020.101140](https://doi.org/10.1016/j.ctcp.2020.101140)

Cantrell, C. C. (2020). An integrative model of mental illness identity development: Volunteerism as a supplement to treatment for depression, self-esteem, and psychological well-being. Doktora tezi, Boston Massachusetts Üniversitesi.

Chan, W., Chui, C. H. K., Cheung, J. C. S., Lum, T. Y. S. ve Lu, S. (2021). Associations between volunteering and mental health during COVID-19 among Chinese older adults. *Journal of Gerontological Social Work*, 64(6), 599-612. DOI: 10.1080/01634372.2021.1904079

Chung, Y. W., Im, S. ve Kim, J. E. (2021). Can empathy help individuals and society? Through the lens of volunteering and mental health. *Healthcare*, 9(1406). DOI: [10.3390/healthcare9111406](https://doi.org/10.3390/healthcare9111406)

Clary, E. G., Snyder, M., Ridge, R. D., Copeland, J., Stukas, A. A., Haugen, J. ve Miene, P. (1998). Understanding and assessing the motivations of volunteers: A functional approach. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74(6). DOI: [10.1037/0022-3514.74.6.1516](https://doi.org/10.1037/0022-3514.74.6.1516)

Çalışır, R. (2023). Afetlere müdahale amacıyla kurulan sivil toplum kuruluşlarında görevli gönüllülerin motivasyonlarının değerlendirilmesi. Yüksek lisans tezi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Bezmialem Vakıf Üniversitesi.

Daimon, H. ve Atsumi, T. (2018). Simulating disaster volunteerism in Japan: "pay it forward" as a strategy for extending the post-disaster altruistic community. *Natural Hazards*, 93, 699-713. DOI: [10.1007/s11069-018-3309-9](https://doi.org/10.1007/s11069-018-3309-9)

Dari, T., Fox, C., Laux, J. M. ve Speedlin Gonzalez, S. (2023). The Development and Validation of the Community-Based Participatory Research Knowledge Self-Assessment Scale (CBPR-KSAS): A Rasch Analysis. *Measurement and Evaluation in Counseling and Development*, 56(1), 64-79. DOI: [10.1080/07481756.2022.2034478](https://doi.org/10.1080/07481756.2022.2034478)

Davis, A. N., Martin-Cuellar, A. ve Luce, H. (2019). Life events and prosocial behaviors among young adults: Considering the roles of perspective taking and empathic concern. *The Journal of Genetic Psychology*, 180(4-5), 205-216. DOI: [10.1080/00221325.2019.1632785](https://doi.org/10.1080/00221325.2019.1632785)

Dilmaç, B. ve Ekşi, H. (2012). Öğretmenlerin sahip oldukları değerlerin ve özgeci davranışlarının mesleki benlik saygısı açısından incelenmesi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 10(23), 65-82.

Doğru, S. (2020). AFAD Gönüllülük Sisteminin Etkin Müdahale Açısından Analizi. Yüksek lisans tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Dokuz Eylül Üniversitesi.

Doğru, S. (2024). Afet risk algısının afet gönüllüsü olma tutumuyla ilişkisi. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 13(3), 1185-1193. DOI: [10.37989/gumussagbil.1459390](https://doi.org/10.37989/gumussagbil.1459390)

Doğrul, Ü. (2019). İşlevsel yaklaşım ile gönüllülük motivasyonlarının incelenmesi: Üniversite öğrencileri üzerine bir araştırma. *Gençlik Araştırmaları Dergisi*, 7, 77-100.

Doyumğaç, İ., Tanhan, A. ve Kıymaz, M. S., (2021). Understanding the most important facilitators and barriers for online education during COVID-19 through online photovoice methodology. *International Journal of Higher Education*, 10(1), 166-190. DOI: [10.5430/ijhe.v10n1p166](https://doi.org/10.5430/ijhe.v10n1p166)

Drury, J., Carter, H., Cocking, C., Ntontis, E., Tekin Guven, S. ve Amlôt, R. (2019). Facilitating collective psychosocial resilience in the public in emergencies: Twelve recommendations based on the social identity approach. *Frontiers in Public Health*, 7. DOI: [10.3389/fpubh.2019.00141](https://doi.org/10.3389/fpubh.2019.00141)

Drury, J., Cocking, C. ve Reicher, S. (2009). Everyone for themselves? A comparative study of crowd solidarity among emergency survivors. *British Journal of Social Psychology*, 48(3), 487-506. DOI: [10.1348/014466608X357893](https://doi.org/10.1348/014466608X357893)

Ersoy, E. G. ve Köşger, F. (2016). Empati: Tanımı ve önemi. *Osmangazi Tıp Dergisi*, 38(2), 9-17. DOI: [10.20515/otd.33993](https://doi.org/10.20515/otd.33993)

Faddegon, K., Scheepers, D. ve Ellemers, N. (2008). If we have the will, there will be a way: Regulatory focus as a group identity. *European Journal of Social Psychology*, 38(5), 880-895. DOI: [10.1002/ejsp.483](https://doi.org/10.1002/ejsp.483)

Fattori, F., Pozzi, M., Marzana, D. ve Mannarini, T. (2015). A proposal for an integrated model of prosocial behavior and collective action as the expression of global citizenship. *European Journal of Social Psychology*, 45(7), 907-917. DOI: [10.1002/ejsp.2154](https://doi.org/10.1002/ejsp.2154)

Finkelstein, M. A. (2008). Volunteer satisfaction and volunteer action: A functional approach. *Social Behavior and Personality*, 36(1), 9-18. DOI: [10.2224/sbp.2008.36.1.9](https://doi.org/10.2224/sbp.2008.36.1.9)

Gökmenoğlu, T. ve Doğan, N. (2022). Öğretmenleri Covid-19 salgını sırasında toplum için çalışmaya motive eden nedir? Vefa sosyal destek grupları örneği. *Milli Eğitim Dergisi*, 51(235), 2691-2712. DOI: 10.37669/milliegitim.892325

Gray, D. ve Stevenson, C. (2020). How can 'we'help? Exploring the role of shared social identity in the experiences and benefits of volunteering. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 30(4), 341-353. DOI: 10.1002/casp.2448

Gunessee, S., Subramanian, N., Roscoe, S. ve Ramanathan, J. (2018). The social preferences of local citizens and spontaneous volunteerism during disaster relief operations. *International Journal of Production Research*, 56(21), 6793-6808. DOI: 10.1080/00207543.2017.1414330

Gurdoğan, E. P., Uslusoy, E. C., Kurt, S. ve Yasak, K. (2016). Comparison of the self esteem and communication skills at the 1st and senior year nursing students. *International Journal of Caring Sciences*, 9(2), 496-502.

Güler, M. (2019). Ortak iç-grup kimliği, gruplararası temas ve algılanan tehditlerin Suriyeli bireylere yardım etme niyeti üzerine etkisi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 8(2), 916-938. DOI: [10.15869/itobiad.497145](https://doi.org/10.15869/itobiad.497145)

Güntert, S. T., Neufeind, M. ve Wehner, T. (2015). Motives for event volunteering: Extending the functional approach. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 44(4), 686-707. DOI: [10.1177/0899764014527797](https://doi.org/10.1177/0899764014527797)

Hasgül, E. (2018). Empati eğitim programının huzurevi çalışanlarının empati becerileri ve yaşlı ayrımcılığına yönelik tutumları üzerine etkisi: Kastamonu, Tosya Örneği. Doktora tezi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara Üniversitesi.

Hogg, M. A. ve Abrams, D. (1998). *Social identifications: A social psychology of intergrouprelations and group processes*. Londra: Routledge.

Hui, B. P., Ng, J. C., Berzaghi, E., Cunningham-Amos, L. A. ve Kogan, A. (2020). Rewards of kindness? A meta-analysis of the link between prosociality and well-being. *Psychological Bulletin*, 146(12), 1084-1116. DOI: [10.1037/bul0000298](https://doi.org/10.1037/bul0000298)

Johnson, W. R., Artino Jr, A. R. ve Durning, S. J. (2023). Using the think aloud protocol in health professions education: An interview method for exploring thought processes: AMEE Guide No. 151. *Medical teacher*, 45(9), 937-948. DOI: [10.1080/0142159X.2022.2155123](https://doi.org/10.1080/0142159X.2022.2155123)

Jongenelis, M. I., Jackson, B., Newton, R. U. ve Pettigrew, S. (2022). Longitudinal associations between formal volunteering and well-being among retired older people: Follow-up results from a randomized controlled trial. *Aging & Mental Health*, 26(2), 368-375. DOI: [10.1080/13607863.2021.1884845](https://doi.org/10.1080/13607863.2021.1884845)

Juhl, J., Wildschut, T., Sedikides, C., Diebel, T., Cheung, W. Y. ve Vingerhoets, A. J. (2020). Nostalgia proneness and empathy: Generality, underlying mechanism, and implications for prosocial behavior. *Journal of Personality*, 88(3), 485-500. DOI: 10.1111/jopy.12505

Karaot, N. (2021). "İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi" dersi öğretim programı ve ders kitaplarına bakmak: Dördüncü sınıf öğrenci düzeyine uygun mu? Yüksek lisans tezi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Marmara Üniversitesi.

Kaya, M. (2013). *Türk Kamu Yönetiminde Gönüllülük ve Afet Yönetimi*. Yüksek lisans tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Atılım Üniversitesi.

Kaya, O. ve Mamatoğlu, N. (2017). Sosyal kimlik sosyal adalet algısı ve kolektif eyleme katılım tutumu arasındaki ilişkiler. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 3(5), 1670-1682.

Kaya, O. ve Mamatoğlu, N. (2022). Kimlik işlevleri ile kolektif eylem arasında sosyal adaletin düzenleyici rolü. *Current Research and Reviews in Psychology and Psychiatry*, 2(2), 136-156. DOI: [10.24289/ijsser.330198](https://doi.org/10.24289/ijsser.330198)

Klein, N. (2017). Prosocial behavior increases perceptions of meaning in life. *The Journal of Positive Psychology*, 12(4), 354-361. DOI: 10.1080/17439760.2016.1209541

Kutlaca, M., Radke, H. R. ve Becker, J. C. (2022). The impact of including advantaged groups in collective action against social inequality on politicized identification of observers from disadvantaged and advantaged groups. *Political Psychology*, 43(2), 297-315. DOI: 10.1111/pops.12755

Lindsjö, C., Sjögren Forss, K., Kumlien, C. ve Rämgård, M. (2021). Health promotion focusing on migrant women through a community based participatory research approach. *BMC Women's Health*, 21, 1-12. DOI: [10.1186/s12905-021-01506-y](https://doi.org/10.1186/s12905-021-01506-y)

Louis, W. R., Thomas, E., Chapman, C. M., Achia, T., Wibisono, S., Mirnajafi, Z. ve Droogendyk, L. (2019). Emerging research on intergroup prosociality: Group members' charitable giving, positive contact, allyship, and solidarity with others. *Social and Personality Psychology Compass*, 13(3). DOI: 10.1111/spc3.12436

Lu, H. (2021). Exposure to victim portrayals: The role of multiple emotions in influencing collective action intentions for environmental justice. *Journal of Environmental Studies and Sciences*, 11(4), 548-560. DOI: 10.1007/s13412-020-00660-3

Maesham, T. G. ve Barnett, G. B. (2008). Environmental volunteering: Motivations, modes and outcomes. *Australian Geographer*, 39(4), 537-552. DOI: 10.1080/00049180802419237

Marjanovic, Z., Struthers, C. W. ve Greenglass, E. R. (2012). Who helps natural disaster victims? Assessment of trait and situational predictors. *Analyses of Social Issues and Public Policy*, 12(1), 245-267. DOI: 10.1111/j.1530-2415.2011.01262.x

Mellor, D., Hayashi, Y., Firth, L., Stokes, M., Chambers, S. ve Cummins, R. (2008). Volunteering and well being: Do self-esteem, optimism, and perceived control mediate the relationship? *Journal of Social Service Research*, 34(4), 61-70. DOI: 10.1080/01488370802162483

Mendiola, A. A., Hechanova, M. R., Yabut, H. J. ve Louis, W. R. (2018). Volunteerism in times of disasters: Applying the social identity model of collective action. *IAJBS 23.Yıllık Dünya Forumu Tutanakları: Belçika*.

Nichol, B., Wilson, R., Rodrigues, A. ve Haighton, C. (2024). Exploring the effects of volunteering on the social, mental, and physical health and well-being of volunteers: an umbrella review. *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 35(1), 97-128. DOI: [10.1007/s11266-023-00573-z](https://doi.org/10.1007/s11266-023-00573-z)

Özbey, S. ve Köyceğiz Gözeler, M. (2020). A study on the effect of the social skill education on the academic self respect and problem solving skills of the pre-school children. *International e-Journal of Educational Studies*, 4(8), 176-189. DOI: [10.31458/iejcs.727590](https://doi.org/10.31458/iejcs.727590)

Padilla-Walker, L. M., Millett, M. A. ve Memmott-Elison, M. K. (2020). Can helping others strengthen teens? Character strengths as mediators between prosocial behavior and adolescents' internalizing symptoms. *Journal of Adolescence*, 79, 70-80. DOI: [10.1016/j.adolescence.2020.01.001](https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2020.01.001)

Penner, L. A. (2004). Volunteerism and social problems: Making things better or worse? *Journal of Social Issues*, 60(3), 645-666. DOI: 10.1111/j.0022-4537.2004.00377.x

Pozzi, M., Passini, S., Chayinska, M., Morselli, D., Ellena, A. M., Włodarczyk, A. ve Pistoni, C. (2022). 'Coming together to awaken our democracy': Examining precursors of emergent social identity and collective action among activists and non-activists in the 2019–2020 'Chile despertó' protests. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 32(5), 830-845. DOI: [10.1002/casp.2598](https://doi.org/10.1002/casp.2598)

Russell, G. M. (2011). Motives of heterosexual allies in collective action for equality. *Journal of Social Issues*, 67(2), 376-393. DOI: 10.1111/j.1540-4560.2011.01703.x

Russell, A. R., Nyame-Mensah, A., De Wit, A. ve Handy, F. (2019). Volunteering and wellbeing among ageing adults: A longitudinal analysis. *VOLUNTAS: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 30, 115-128. DOI: 10.1007/s11266-018-0041-8

Shaluf, I. M., Ahmadun, F. ve Said, A. M. (2003). A review of disaster and crisis. *Disaster Prevention and Management*, 12 (1), 24-32. DOI: 10.1108/09653560310463829

Spataro, P., Calabro, M. ve Longobardi, E. (2020). Prosocial behaviour mediates the relation between empathy and aggression in primary school children. *European Journal of Developmental Psychology*, 17(5), 727-745. DOI: 10.1080/17405629.2020.1731467

Stukas, A. A., Hoye, R., Nicholson, M., Brown, K. M. ve Aisbett, L. (2016). Motivations to volunteer and their associations with volunteers' well-being. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 45(1), 112-132. DOI: [10.1177/0899764014561122](https://doi.org/10.1177/0899764014561122)

Sveen, S., Anthun, K. S., Batt-Rawden, K. B. ve Tingvold, L. (2022). Volunteering: A tool for social inclusion and promoting the well-being of refugees? A qualitative study. *Societies*, 13(1). DOI: 10.3390/soc13010012

Tajfel, H. ve Turner, J. (1979). An integrative theory of intergroup conflict. *The social psychology of intergroup relations içinde* (s. 33-47). Monterey, CA: Brooks/Cole.

Tanhan, A. (2020). COVID-19 sürecinde Online Seslifoto (OSF) yöntemiyle biyopsikososyal manevi ve ekonomik meseleleri ve genel iyi oluş düzeyini ele almak: OSF'nin Türkçeye uyarlanması. *Turkish Studies*, 15(4), 1029-1086. DOI: [10.7827/TurkishStudies.44451](https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.44451)

Taylor, L. K. ve McKeown, S. (2021). Adolescent outgroup helping, collective action, and political activism in a setting of protracted conflict. *International Journal of Intercultural Relations*, 85, 37-46. DOI: [10.1016/j.ijintrel.2021.09.001](https://doi.org/10.1016/j.ijintrel.2021.09.001)

Tekin, S. ve Drury, J. (2023). How do those affected by a disaster organize to meet their needs for justice? Campaign strategies and partial victories following the Grenfell Tower fire. *Journal of Social and Political Psychology*, 11(1), 92-109. DOI: [10.5964/jspp.8567](https://doi.org/10.5964/jspp.8567)

Tekin, S., Sager, M., Bushey, A., Deng, Y. ve Uluğ, Ö. M. (2021). How do people support each other in emergencies? A qualitative exploration of altruistic and prosocial behaviours during the COVID-19 pandemic. *Analyses of Social Issues and Public Policy*, 21(1), 1113-1140. DOI: 10.1111/asap.12277

Thomas, E. F., Mavor, K. I. ve McGarty, C. (2012). Social identities facilitate and encapsulate action relevant constructs: A test of the social identity model of collective action. *Group Processes & Intergroup Relations*, 15(1), 75-88. DOI: 10.1177/1368430211413619

Thomas, E. F., McGarty, C., Reese, G., Berndsen, M. ve Bliuc, A. M. (2016). Where there is a (collective) will, there are (effective) ways: Integrating individual-and group-level factors in explaining humanitarian collective action. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 42(12), 1678-1692. DOI: [10.1177/0146167216669134](https://doi.org/10.1177/0146167216669134)

Thomas, E. F., Zubielevitch, E., Sibley, C. G. ve Osborne, D. (2020). Testing the social identity model of collective action longitudinally and across structurally disadvantaged and advantaged groups. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 46(6), 823-838. DOI: [10.1177/0146167219879111](https://doi.org/10.1177/0146167219879111)

Topuz, A. G. (2022). Üniversite öğrencilerinde afetme: Bilişsel duygu düzenleme, empatik eğilim ve özür dilemenin rolü. Doktora tezi, Eğitim Bilimleri Fakültesi, Mersin Üniversitesi

Toraman Türk, S. (2023). Nitel araştırmalar ve eylem araştırmaları: Hangi desen ne zaman, neden ve nasıl kullanılır? Sinem Toraman Türk (ed.) *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırmalar ve Eylem Araştırmaları: Yaklaşımlar, Yeni Arayışlar ve Uygulamalar içinde* (s. 1-20). Pegem Akademi, Ankara,.

Tsai, A. C., Newstead, T., Lewis, G. ve Chuah, S. H. (2024). Leading volunteer motivation: How leader behaviour can trigger and fulfil volunteers' motivations. *VOLUNTAS: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 35(2), 266-276. DOI: 10.1007/s11266-023-00588-6

Turhan Türkkkan, B. (2017). Sosyomatematiksel konularla bütünleştirilmiş matematik öğretimi: Sosyal adalet ve eşitlik değerlerine ilişkin farkındalık ile problem kurma becerisi geliştirmeye yönelik bir eylem araştırması. Doktora tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çukurova Üniversitesi

URL 1, <https://www.acev.org/> (Son Erişim: 15.08.2023)

URL 2, <https://www.downturkiye.org/> (Son Erişim: 15.08.2023)

URL 3, <https://www.unicefturk.org/> (Son Erişim: 15.08.2023)

URL 4, <https://www.tpd.com.tr/tr/files/folder/turk-psikologlar-derneği-saha-gonullu-faaliyetleri-aylik-raporu-11-mart-9-nisan-2023-x263.pdf> (Son Erişim: 01.10.2024)

Uyangör, N. (2007). İlköğretim 7. Sınıf vatandaşlık ve insan hakları eğitimi programının değerlendirilmesi. Doktora tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hacettepe Üniversitesi

Van Zomeren, M., Postmes, T. ve Spears, R. (2008). Toward an integrative social identity model of collective action: A quantitative research synthesis of three socio psychological perspectives. *Psychological Bulletin*, 134(4). DOI: [10.1037/0033-2909.134.4.504](https://doi.org/10.1037/0033-2909.134.4.504)

Van Zomeren, M., Postmes, T., Spears, R. ve Bettache, K. (2011). Can moral convictions motivate the advantaged to challenge social inequality? Extending the social identity model of collective action. *Group Processes & Intergroup Relations*, 14(5), 735-753. DOI: [10.1177/136843021039563](https://doi.org/10.1177/136843021039563)

Veludo-de-Oliveira, T. M., Pallister, J. G. ve Foxall, G. R. (2015). Unselfish? Understanding the role of altruism, empathy, and beliefs in volunteering commitment. *Journal of Nonprofit & Public Sector Marketing*, 27, 373-396. DOI: [10.1080/10495142.2015.1080504](https://doi.org/10.1080/10495142.2015.1080504)

Vollhardt, J. R. ve Staub, E. (2011). Inclusive altruism born of suffering: The relationship between adversity and prosocial attitudes and behavior toward disadvantaged outgroups. *American Journal of Orthopsychiatry*, 81, 307-315. DOI: [10.1111/j.1939-0025.2011.01099.x](https://doi.org/10.1111/j.1939-0025.2011.01099.x)

Wright, K. M., Ursano, R. J., Bartone, P. T. ve Ingraham, L. H. (1990). The shared experience of catastrophe: An expanded classification of the disaster community. *American Journal of Orthopsychiatry*, 60(1), 35-42. DOI: [10.1037/h0079199](https://doi.org/10.1037/h0079199)

Yamamoto, Y., Yoo, S. ve Matsui, Y. (2015). Effects of empathy on fund-raising activities on behalf of victims of the 2011 great east japan earthquake, focusing on the residents in the south kanto area. *The Japanese Journal of Psychology*, 85(6), 590-595. DOI: [10.4992/jjpsy.85.13330](https://doi.org/10.4992/jjpsy.85.13330)

Yönten-Balaban, A. ve Çoban İnce, İ. (2015). Gençlerin sivil toplum kuruluşlarındaki gönüllülük faaliyetleri ve gönüllülük algısı: Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı (TEGV) Örneği. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 30(2), 149-169.